

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัย ได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เรียบเรียงนำเสนอตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

1. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักสูตร
2. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ระดับประถมศึกษา
3. ปรัชญาของหลักสูตร
4. แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรแฝง
5. พัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กวัยประถมศึกษา
6. การจัดบรรยากาศในชั้นเรียน
7. หลักการและทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้
8. บริบทพื้นที่ทำการวิจัย
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 9.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 9.2 งานวิจัยต่างประเทศ
10. กรอบแนวคิดการวิจัย

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักสูตร

1. ความหมายของหลักสูตร

นักการศึกษาทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ อย่างหลากหลาย ขึ้นอยู่กับทัศนะ ความเชื่อ แนวคิด ปรัชญาและประสบการณ์ ซึ่งสามารถ ประมวลความหมายของหลักสูตรที่สำคัญได้ ดังนี้

ธำรง บัวศรี (2542 : 7 – 9) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตร คือ แผนซึ่ง ได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหากิจกรรมและมวลประสบการณ์ ในแต่ละ โปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามที่จุดหมายกำหนดไว้

อัมรา เล็กเริงสินธุ์ (2540 : 7) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตรคือ เอกสารที่บรรจุแผนงานหรือ โครงการและเนื้อหากิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้แก่ผู้เรียนเพื่อพัฒนา

ผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ ทักษะและพฤติกรรมต่าง ๆ อันพึงปรารถนาของสังคมนั้น ๆ อันจะ
ทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

วัฒนาพร ระวังทุกข์ (2542 : 64) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตรคือ
มวลประสบการณ์ที่จัดให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความ สามารถ
ทักษะ เจตคติและพฤติกรรมตามจุดหมายที่กำหนด

กรมวิชาการ (2545 : 5) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรสถานศึกษาว่า เป็นแผน
หรือแนวทางหรือข้อกำหนดของการจัดการศึกษาที่พัฒนาผู้เรียนให้มีมีความสุข ความสามารถ
โดยส่งเสริมให้แต่ละบุคคลพัฒนาไปสู่ศักยภาพสูงสุดของตน รวมถึงกำหนดขั้นของมวล
ประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้สะสมซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติได้
ประสบความสำเร็จในการให้การศึกษาและการจัดการศึกษาในทุกระดับทุกประเภท สิ่งสำคัญ
นอกเหนือไปจากครู อาจารย์ผู้สอน สื่อและอุปกรณ์การสอนแล้ว หลักสูตรเป็นส่วนที่สำคัญต่อ
การจัดการเรียนการสอนอย่างยิ่ง หากไม่มีหลักสูตรแล้วก็เหมือนกับครูขาดทิศทางในการ
จัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางของการจัดการศึกษาที่ต้องการผลิตคนให้มี
คุณภาพตามความต้องการของประเทศ ดังนั้นการให้การศึกษาไม่ว่าจะเป็นการให้การศึกษาใน
ระบบโรงเรียนหรือนอกระบบโรงเรียนจำเป็นต้องกำหนดให้มีหลักสูตรขึ้น

รุจิร ภู่อาระ (2545 : 1) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตร คือ แผนการ
เรียน ประกอบด้วยเป้าหมาย และจุดประสงค์เฉพาะที่จะนำเสนอและจัดการเนื้อหา รวมถึงแบบ
ของการเรียนการสอนตามจุดประสงค์ และท้ายที่สุดจะต้องมีการประเมินผลของการเรียน

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2557 : 2-3) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตร คือ
มวลประสบการณ์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นแนวทางสำหรับจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ที่โรงเรียนจัด
ให้แก่ผู้เรียนเพื่อพัฒนาให้เขามีคุณลักษณะตามที่สังคมคาดหวัง

Saylor, J. Galen, William M. Alexander, Lewis and Arthur J (1981 : 8) ได้ให้
ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตร หมายถึง แผนการเรียนการสอนที่จัดโอกาสในการเรียนรู้
ให้แก่บุคคลที่ได้รับการศึกษา

Oliva, Peter F. (1992 : 8-9) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า โดยแบ่งเป็น

1. การให้นิยามโดยยึดจุดประสงค์ (Purpose) หลักสูตร จึงมีภาระหน้าที่ที่จะ
ทำให้ผู้เรียนควรจะเป็นอย่างไรหรือมีลักษณะอย่างไร หลักสูตรแนวคิดนี้จึงมีความหมายใน
ลักษณะที่เป็นวิธีการ ที่นำไปสู่ความสำเร็จตามจุดประสงค์หรือจุดมุ่งหมาย เช่น หลักสูตร คือ
การถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม หลักสูตร คือ การพัฒนาทักษะการคิดของผู้เรียน เป็นต้น

2. การให้นิยามโดยยึดบริบทหรือสภาพแวดล้อม (Contexts) นิยามหลักสูตรในลักษณะนี้ เป็นการอธิบายถึงลักษณะทั่วไปของหลักสูตร ซึ่งแล้วแต่ว่าเนื้อหาสาระของหลักสูตรมีลักษณะเป็นอย่างไร เช่น หลักสูตรที่ยึดเนื้อหาวิชา หลักสูตรที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางหลักสูตรเพื่อการปฏิรูปสังคม เป็นต้น

3. การให้นิยามโดยยึดวิธีดำเนินการหรือยุทธศาสตร์ (Strategies) เป็นการให้นิยามหลักสูตรในเชิงวิธีดำเนินการที่เป็นกระบวนการยุทธศาสตร์หรือเทคนิควิธีการที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน เช่น หลักสูตร คือ กระบวนการแก้ปัญหา หลักสูตร คือ การทำงานกลุ่ม หลักสูตร คือ การเรียนรู้รายบุคคล หลักสูตร คือ โครงการหรือแผนการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น

Oliva, Peter F. ได้สรุปความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ แผนงานหรือโครงการที่จัดประสบการณ์ทั้งหมดให้แก่ผู้เรียนโดยแผนงานต่าง ๆ จะถูกกำหนดเป็นลากลักษณะอักษร มีขอบเขตกว้างขวาง หลากหลาย เพื่อเป็นแนวทางการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ต้องการ ดังนั้น หลักสูตรอาจเป็นหน่วย (Unit) เป็นรายวิชา (Course) หรือเป็นรายวิชาย่อย (Sequence of courses) ทั้งนี้ แผนงานหรือโครงการทางการศึกษาดังกล่าว อาจจัดขึ้นได้ทั้งในและนอกชั้นเรียน ภายใต้การบริหารและดำเนินงานของสถานศึกษา

Sowell, Evelyn J (1996 : 5) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตร คือ การสอนอะไรให้กับผู้เรียน ซึ่งมีความหมายที่กว้างขวางที่รวมทั้งข้อมูลข่าวสาร ทักษะและทัศนคติทั้งที่ได้กำหนดไว้และไม่ได้กำหนดไว้ให้แก่ผู้เรียนในสถานศึกษา

สรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง แนวการจัดประสบการณ์ และ/หรือ เอกสาร ที่มีการจัดทำเป็นแผนการจัดการสภาพการเรียนรู้หรือโครงการจัดการศึกษา โดยมีการกำหนดวิธีการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลการเรียนรู้ตามจุดประสงค์หรือจุดมุ่งหมายตามที่หลักสูตรกำหนดไว้

2. ความสำคัญของหลักสูตร

นักการศึกษาหลายท่านได้อธิบายตรงกันว่า หลักสูตรมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษา ดังนี้

สุมิตร คุณานุกร (2536 : 199 -200) ได้อธิบายความสำคัญของหลักสูตรว่า หลักสูตรมีความสำคัญ เพราะเป็นเครื่องชี้นำทางหรือเป็นบทบาทบัญญัติของรัฐในการจัดการศึกษา เพื่อให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษานำไปปฏิบัติ อีกทั้งยังเป็นเกณฑ์มาตรฐานทางการศึกษา และควบคุมการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษา

ซาร์ง บัวศรี (2542 : 9-10) ได้อธิบายว่าหลักสูตรมีความสำคัญ เพราะหลักสูตรเป็นส่วนช่วยกำหนดแนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้แต่ฝ่ายปฏิบัติหน้าที่ได้สอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกัน จนบรรลุจุดหมายตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ โดยมีรายละเอียดที่บ่งชี้ว่าจุดหมายของการเรียนการสอนคืออะไร ต้องทำอะไรบ้าง มีสื่อหรืออุปกรณ์อะไรบ้าง มีการตรวจสอบประเมินผลอย่างไร หรือต้องปรับปรุงวิธีการจัดการเรียนรู้อย่างไร รวมทั้งในการจัดการเรียนการสอนนั้น ผู้เรียนต้องทราบว่าจะได้เรียนรู้อะไร ต้องเตรียมการอย่างไร และจะได้รับผลอย่างไร

ปฏิล นันทวงศ์ และไพโรจน์ ค้างวิเศษ (2543 : 9) สรุปความสำคัญของหลักสูตรว่า หลักสูตรมีความสำคัญยิ่งในฐานะที่เป็นเอกสารที่กำหนดแนวทางในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาทุกฝ่ายต้องยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ เพื่อพัฒนาบุคคลให้มีประสิทธิภาพตามที่พึงประสงค์ให้แก่สังคมและประเทศชาติ

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2557 : 3-5) สรุปความสำคัญของหลักสูตรว่า หลักสูตรมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นกรอบแนวทางการจัดการศึกษาของผู้สอนเพื่อพัฒนาคนให้มีความรู้ ทักษะ ความสามารถและความประพฤติ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมโดยรวม

สรุปว่า หลักสูตรมีความสำคัญ เพราะหลักสูตรเป็นเอกสารซึ่งมีแผนการหรือโครงการจัดการศึกษาที่ระบุแนวทางการจัดการเรียนการสอน ที่เป็นส่วนกำหนดทิศทางการจัดการศึกษาให้กับบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษานำไปปฏิบัติ เพื่อให้แก่นักเรียนมีคุณภาพทางการศึกษาตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาที่หลักสูตรกำหนดไว้

3. องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตร ถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์เพราะองค์ประกอบเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา ในด้านการจัดการเรียนรู้การบริหารหลักสูตรการวัดและประเมินผล การปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรดังต่อไปนี้

สุมิตร คุณานุกร (2536 : 9) ได้อธิบายว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบ 4 อย่าง ดังนี้

1. ความมุ่งหมาย (Objectives)
2. เนื้อหา (Content)
3. การนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum Implementation)
4. การประเมินผล (Evaluation)

ชำระ บัควรี (2542 : 8-9) ได้อธิบายองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตร ไว้ดังนี้

1. เป้าประสงค์และนโยบายการศึกษา (education Goals and Politics) เป็นสิ่งที่รัฐต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษา
2. จุดหมายของหลักสูตร (Curriculum Aims) คือผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่เรียนจบหลักสูตรไปแล้ว
3. รูปแบบและโครงสร้างของหลักสูตร (Types and Structures) เป็นลักษณะและแผนผังที่แสดงการแจกแจงวิชาหรือกลุ่มวิชา
4. จุดประสงค์ของวิชา (Subject Objective) หมายถึงผลที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่ได้เรียนวิชานั้นไปแล้ว
5. เนื้อหา (Content) คือสิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ทักษะและความสามารถที่ต้องการให้มี รวมทั้งประสบการณ์ที่ต้องการให้ได้รับ
6. จุดประสงค์การเรียนรู้ (Instructional Objectives) คือสิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ได้มีทักษะและความสามารถหลังจากที่ได้เรียนรู้เนื้อหาที่กำหนดไว้
7. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน (Instructional Strategies) เป็นวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมและมีหลักเกณฑ์เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้
8. การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การประเมินผลการเรียนรู้เพื่อใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอน
9. วัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน (Curriculum Materials and Instructional Media) คือ เอกสารสิ่งพิมพ์ แผ่นฟิล์ม แถบวีดิทัศน์ ฯลฯ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งอุปกรณ์ โสตทัศนศึกษา เทคโนโลยีการศึกษาและอื่น ๆ ที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพและประสิทธิภาพการเรียนการสอน

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2542 : 64) ได้ให้ความหมายขององค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตร คือ หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง แนวดำเนินการและการวัดและประเมินผลเนื่องจากหลักสูตรเป็นเพียงทฤษฎีกว้าง ๆ มิได้ระบุนรายละเอียดของการปฏิบัติ จึงจำเป็นต้องแปลงหลักสูตรไปสู่การสอนด้วยการวิเคราะห์หลักสูตรเพื่อกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ โครงสร้างเนื้อหา และแผนการสอน จึงจะสามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนจริงได้

Tyler, Ralph W. (1950 : 1 ; อ้างถึงใน ชุมศักดิ์ อินทร์รักษา. 2551 : 48) ได้เสนอข้อคิดเห็นไว้ 4 ประการในการจัดทำหลักสูตรดังนี้

1. ความมุ่งหมายทางการศึกษาที่สถาบันต้องการให้บรรลุมีอะไรบ้าง
2. เพื่อให้บรรลุความมุ่งหมาย จะต้องจัดประสบการณ์อะไรบ้าง
3. ประสบการณ์ที่กำหนดไว้สามารถจัดให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร
4. ทราบได้อย่างไรว่าบรรลุความประสงค์แล้ว

Saylor, J. Galen, William M. and Alexander (1974 : 100) ได้อธิบายองค์ประกอบของหลักสูตร ไว้ดังนี้

1. แผน
2. ขอบเขตของหลักสูตร
3. การออกแบบหลักสูตร
4. รูปแบบการประเมินผล
5. ระเบียบการประเมินผล

สรุปได้ว่า นักการศึกษาได้นำเสนอองค์ประกอบของหลักสูตรไว้มีความสอดคล้องกัน โดยองค์ประกอบของหลักสูตรที่สำคัญมี 4 ส่วน คือ 1) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร 2) เนื้อหาสาระ 3) กระบวนการจัดการเรียนรู้ 4) การประเมินผล

4. ระดับของหลักสูตร

วาริรัตน์ แก้วอุไร (2549 : 93-95) ได้แบ่งระดับของหลักสูตรได้ 3 ระดับ ตามแหล่งการสร้างหลักสูตร คือ

1. หลักสูตรระดับชาติหรือหลักสูตรแม่บท ซึ่งเป็นหลักสูตรที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้ในสถานศึกษาต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อใช้ในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมกับวัย รับการศึกษา เป็นหลักสูตรที่มุ่งสร้างความมั่นคงและความเป็นปึกแผ่นร่วมกันของคนในชาติโดยรวม ผู้มีบทบาทในการจัดทำหลักสูตรระดับนี้คือหน่วยงานระดับชาติ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดทำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ขึ้นใช้กับโรงเรียนทั่วประเทศ
2. หลักสูตรระดับท้องถิ่น เป็นหลักสูตรที่ปรับปรุงมาจากหลักสูตรแม่บทให้มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพ ความจำเป็น และความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ หน่วยงานที่มีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตรระดับนี้ คือ เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาต่าง ๆ เช่น หลักสูตรเยาวชนรักท้องถิ่น หลักสูตรมัคคุเทศก์น้อย เป็นต้น
3. หลักสูตรระดับโรงเรียน เป็นหลักสูตรที่นำหลักสูตรแม่บทและหลักสูตรระดับท้องถิ่นมาพิจารณาเลือกสรรและปรับให้สอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพ โรงเรียนผู้มี

บทบาทในการจัดทำหลักสูตรระดับนี้ คือ ผู้บริหาร โรงเรียน ครู หรือผู้เกี่ยวข้องในท้องถิ่น โดยจัดทำขึ้นในรูปของหลักสูตรสถานศึกษา และหลักสูตรกลุ่มสาระกลุ่มสาระต่าง ๆ

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2557 : 8-9) ได้จำแนกหลักสูตรไว้หลายระดับ (Level of Curriculum) ซึ่งนักการศึกษาได้จำแนกไว้ 5 ระดับดังนี้

1. หลักสูตรระดับอุดมการณ์ (Ideal Curriculum) หมายถึง หลักสูตรที่เป็นแนวคิดและข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะต่าง ๆ ของนักการศึกษา ซึ่งต้องการจะให้ผู้เรียนมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น นักการศึกษาระดับชาติได้มีการสัมมนาเกี่ยวกับทักษะผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 แล้วเสนอแนะไว้เป็นแนวทางของหลักสูตรใหม่ในอนาคต

2. หลักสูตรระดับปกติ (Formal Curriculum) เป็นหลักสูตรซึ่งได้ถ่ายทอดแนวความคิดของนักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ มาเขียนเป็นเอกสารหลักสูตร หลักสูตรในระดับนี้จึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของแนวความคิดของผู้เชี่ยวชาญเท่านั้น ทั้งนี้เป็นเพราะข้อจำกัดของเอกสารและวิธีการถ่ายทอดด้วยภาษาเขียน จึงไม่สามารถจะถ่ายทอดแนวความคิดทั้งหมดของผู้เชี่ยวชาญมาไว้ในเอกสารหลักสูตรได้ เช่น จากการที่นักการศึกษาระดับชาติได้ให้ข้อเสนอแนะแนวทางของหลักสูตรใหม่ในอนาคตแล้ว ได้มีการนำแนวคิดดังกล่าวมาพัฒนาเป็นหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานฉบับใหม่เพื่อใช้พัฒนาผู้เรียนทั่วประเทศ

3. หลักสูตรระดับการเรียนรู้ (Perceived Curriculum) เป็นหลักสูตรตามความเข้าใจของครูผู้ใช้หลักสูตร ถึงแม้จะเป็นหลักสูตรฉบับเดียวกัน ผู้ใช้หลักสูตรแต่ละคนก็อาจจะเข้าใจไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เกิดจากพื้นฐานความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรตลอดจนความสามารถในการตีความหมายในเอกสารหลักสูตรของผู้ใช้หลักสูตรแต่ละคนแตกต่างกันนั่นเอง เช่น หลักสูตรสถานศึกษาของแต่ละโรงเรียน ซึ่งคณะครูและผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาหลักสูตรได้พัฒนาเป็นหลักสูตรของตนเอง โดยใช้หลักสูตรแกนกลางระดับชาติมาเป็นแนวทางในการพัฒนาเป็นหลักสูตรสถานศึกษา

4. หลักสูตรระดับปฏิบัติการ (Operational Curriculum) เป็นหลักสูตรในระดับการนำไปใช้ในห้องเรียน นั่นคือหลังจากที่มีครูมีความเข้าใจหลักสูตรอย่างดีแล้ว ก็ต้องนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด แต่เนื่องจากในสภาพความเป็นจริงแล้วอาจมีข้อจำกัดเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้อย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้ จึงทำให้สภาพการใช้หลักสูตรจริง ๆ แตกต่างกัน จากหลักสูตรในระดับการรับรู้ทั่วไป เช่น หลักสูตรที่ครูได้แปลงจากหลักสูตรสถานศึกษาไปสู่การปฏิบัติการสอนของตนเองในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้/รายวิชา ซึ่ง

ประกอบไปด้วยเอกสารหลักสูตร คู่มือการใช้หลักสูตร และเอกสารประกอบหลักสูตรต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติการสอนในชั้นเรียน

5. หลักสูตรระดับประสบการณ์ (Experiential Curriculum) เป็นหลักสูตรที่เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียน ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากการเรียนการสอนในระดับปฏิบัติการ นักเรียนแต่ละคนจะได้รับประสบการณ์จากหลักสูตรแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการรับรู้ของผู้เรียนแต่ละคน และวิธีการจัดการเรียนรู้ของครู

สรุปได้ว่า ระดับของหลักสูตรนั้น จะมีการนำหลักสูตรที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงให้เข้ากับบริบทของแต่ละสถานศึกษาหรืออาจจะปรับปรุงให้ตรงกับแนวทาง เทคนิคการสอนของครูแต่ละคนเลยก็ได้ ซึ่งมีองค์ประกอบของหลักสูตรหลักที่ชัดเจนว่ามีจุดประสงค์ที่จะให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในด้านใดบ้าง เพื่อเป็นแนวทางให้ทุกสถานศึกษาในประเทศมีเกณฑ์และมาตรฐานเดียวกัน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ระดับประถมศึกษา

ตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ สพฐ. 293/2551 ลงวันที่ 11 กรกฎาคม 2551 เรื่อง ให้ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 นี้ จัดทำขึ้นสำหรับท้องถิ่นและสถานศึกษาได้นำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพด้านความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง และแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ. 2551 : 1-5)

1. วิสัยทัศน์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้ง เจตคติ ที่จำเป็นต่อการศึกษาคือ การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ

2. หลักการ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

1. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
2. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและมีคุณภาพ
3. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
4. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลา และการจัดการเรียนรู้
5. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
6. เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

3. จุดหมาย

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุขมีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต
3. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย
4. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

4. สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังนี้

5. สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. ความสามารถในการสื่อสาร เป็นความสามารถในการรับและส่งสาร มีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิด ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของตนเอง เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสาร ที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม

2. ความสามารถในการคิดเป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดอย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

3. ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา และมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม

4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือก และใช้เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ และมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม ในด้านการเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้อง เหมาะสม และมีคุณธรรม

6. คุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทย และพลโลก ดังนี้

1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2. ซื่อสัตย์สุจริต
3. มีวินัย
4. ใฝ่เรียนรู้
5. อยู่อย่างพอเพียง
6. มุ่งมั่นในการทำงาน
7. รักความเป็นไทย
8. มีจิตสาธารณะ

นอกจากนี้ สถานศึกษาสามารถกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพิ่มเติมให้สอดคล้องตามบริบทและจุดเน้นของตนเอง

7. มาตรฐานการเรียนรู้

การพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความสมดุล ต้องคำนึงถึงหลักพัฒนาการทางสมองและพหุปัญญา หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงกำหนดให้ผู้เรียนเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ดังนี้

1. ภาษาไทย
2. คณิตศาสตร์
3. วิทยาศาสตร์
4. สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
5. สุขศึกษาและพลศึกษา
6. ศิลปะ
7. การงานอาชีพและเทคโนโลยี

8. ภาษาต่างประเทศ

ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน มาตรฐานการเรียนรู้ระบุสิ่งที่ผู้เรียนพึงรู้ ปฏิบัติได้ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนั้นมาตรฐานการเรียนรู้ยังเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาการศึกษาทั้งระบบ เพราะมาตรฐานการเรียนรู้จะสะท้อนให้ทราบว่าต้องการอะไร จะสอนอย่างไร และประเมินอย่างไร รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษาโดยใช้ระบบการประเมินคุณภาพภายใน และการประเมินคุณภาพภายนอก ซึ่งรวมถึงการทดสอบระดับเขตพื้นที่การศึกษา และการทดสอบระดับชาติ ระบบการตรวจสอบเพื่อประกันคุณภาพดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยสะท้อนภาพการจัดการศึกษาว่าสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามที่มาตรฐานการเรียนรู้กำหนดเพียงใด

ปรากฏการณ์ของหลักสูตร

1. หลักสูตรหลักหรือหลักสูตรที่เป็นทางการ เป็นหลักสูตรที่มีรายละเอียดและมีการอธิบายไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในเอกสารที่เป็นทางการ
2. หลักสูตรเชิงปฏิบัติ เป็นหลักสูตรที่ได้รับการนำไปใช้อย่างเป็นรูปธรรมทั้งด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการทดสอบ
3. หลักสูตรแฝง เป็นเรื่องเกี่ยวกับค่านิยม และบรรทัดฐานของแต่ละสถานศึกษาไม่ได้รับการเปิดเผยโดยครูหรือบุคลากรของโรงเรียน
4. หลักสูตรสูญ เป็นวิชาสำคัญที่ไม่ได้รับการนำมาสอน
5. หลักสูตรเกิน เป็นประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีการวางแผนมาก่อนและอยู่นอกเหนือหลักสูตรหลักหรือหลักสูตรที่เป็นทางการปรากฏการณ์นั้นมีความเกี่ยวข้องและมีความสำคัญต่อคุณภาพการศึกษาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งอยู่ที่ว่าบุคลากรทางการศึกษานั้นก็คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และผู้ที่เกี่ยวข้อง จะให้ความสำคัญต่อหลักสูตรต่าง ๆ อย่างไร ซึ่งจะสามารถควบคุมปรากฏการณ์ของหลักสูตรที่เกิดขึ้นได้ และก็ขึ้นอยู่กับนำไปประยุกต์ใช้และการตระหนักถึงปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของหลักสูตร

แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรแฝง (Hidden Curriculum Monitoring)

1. ความหมายของหลักสูตรแฝง

คำนิยามของ Hidden Curriculum คำว่า “Hidden Curriculum” หรือแปลเป็นคำในภาษาไทยว่า หลักสูตรแฝง ได้รับการกำหนดขึ้นโดย Jackson นอกจากคำว่า “Hidden Curriculum” แล้วยังมีนักพัฒนาหลักสูตรบางท่านใช้คำอื่น ๆ แทนคำว่า “Hidden Curriculum” (ชัชชัย ชัยจิรฉายากุล, 2545 : 21) เช่น Goodlad (1984 : 68) ใช้คำว่า Implicit curriculum, Saylor and Alexander (1974 : 393-405) ใช้คำว่า Unstudied Curriculum และมีคำอื่น ๆ อีก ได้แก่ “The Collateral Curriculum” “The Unstudied Curriculum” “The Covert Curriculum” “The Latent Curriculum” “The Silent Curriculum” “The By – product of Schooling” and “What Schooling does to People” ถึงแม้ว่าจะมีการเรียกหลักสูตรชนิดนี้แตกต่างกัน แต่ก็จะเห็นได้ว่าแต่ละคำนั้นต่างก็มีความหมายที่คล้ายคลึงกัน และก็ถือได้ว่าเป็นความหมายที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือเป็นหลักสูตรที่แฝงซ่อนเร้น ไม่เปิดเผย และไม่ได้มุ่งศึกษาโดยตรง ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ไม่เป็นทางการ (Unofficial Curriculum) แต่ได้รับสอนที่ไม่ได้ตั้งใจ และผู้เรียนตีความหมายด้วยตัวเอง ซึ่งจะเห็นได้จากคำนิยามของหลักสูตรแฝงที่มีการนิยามโดยนักการศึกษาหรือนักหลักสูตรทั้งหลายดังต่อไปนี้

หลักสูตรแฝงเป็นหลักสูตรที่ไม่ได้กำหนดแผนการเรียนรู้เอาไว้ล่วงหน้าและเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ที่โรงเรียนไม่ได้ตั้งใจจะจัดให้ จากนิยามนี้สามารถอธิบายเพิ่มเติมเพื่อให้เข้าใจดีขึ้น โดยตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมดังนี้ ในทางเปิดเผยโรงเรียนสอนภาษาไทยและจัดให้เด็กชายเด็กหญิงเรียนรู้ การอ่าน การเขียน การสะกดคำและอื่น ๆ แต่โรงเรียนได้สอนหลายสิ่งหลายอย่างโดยไม่ตั้งใจจากการสอนตามหลักสูตรปกติในรูปของกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นมา และเรียนรู้จากสภาพการณ์และเงื่อนไขเชิงสังคมและเชิงกายภาพที่โรงเรียนจัดให้ เช่น สอนนักเรียนให้ทำงานตามลำพังในเชิงของการแข่งขัน หรือให้นักเรียนทำงานด้วยกันเป็นกลุ่ม สอนให้นักเรียนเป็นผู้กระทำหรือเป็นผู้ถูกกระทำ ให้อำนาจพอใจเกี่ยวกับข้อเท็จจริงพื้น ๆ หรือให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งและอื่น ๆ สรุปสั้น ๆ และตรงประเด็นก็คือ ครูหรือโรงเรียนสอนคำนิยามให้แก่เด็กอย่างแอบแฝงหรือไม่ตั้งใจ ชัชชัย ชัยจิรฉายากุล (2545 : 21)

พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2556) ได้ให้ความหมายของ หลักสูตรแฝง (Hidden Curriculum) หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจ และการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีได้กำหนดเป็นลายลักษณ์อักษร เกิดเพิ่มขึ้นเมื่อผู้เรียนได้รับสาระและประสบการณ์ตามที่หลักสูตรกำหนด นับเป็นการเรียนรู้ที่แฝงหรือซ่อนอยู่ในหลักสูตร หากจะ

อธิบายให้ชัดเจนยิ่งขึ้นคือ ที่เรียกว่า หลักสูตรแฝง เนื่องมาจากความรู้ ความเข้าใจที่เราได้รับ จะมาจากการเรียนรู้หรือมวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่ได้จัดการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียน โดยตรงตามหลักสูตรที่กำหนด เช่น คุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม เจตคติ ค่านิยม ความเชื่อ มวลประสบการณ์ต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้จะถูกถ่ายทอดไปสู่ผู้เรียน โดยไม่มีการเรียนการสอน โดยตรง แต่บูรณาการไปกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้เรียนปฏิบัติ ตลอดจนการได้รับอิทธิพลจาก สภาพแวดล้อมทางสังคมในสถานศึกษา รวมทั้งวัฒนธรรมองค์กรของแต่ละสถานศึกษาด้วย ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้จากการใช้ชีวิตในสถานศึกษา การเรียนรู้ต่าง ๆ ที่ไม่ต้องมีการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการ แต่เป็นประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เรียนได้รับและเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และสิ่งที่ผู้เรียนได้รับจากหลักสูตรแฝงนั้นจะปรากฏเป็นพฤติกรรมและลักษณะนิสัยของผู้เรียนต่อไป

Jackson (1968 : 36) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรแฝงว่า หนทางหรือวิถีทางการเรียนรู้ที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถยอมรับกับคำปฏิเสธและการยับยั้งชั่งใจในสิ่งที่มีความต้องการและปรารถนา ผู้เรียนจะประสบความสำเร็จหรือไม่ภายในระบบการศึกษาที่จัดขึ้น พวกเขาต้องเรียนรู้วิธีการเรียนรู้ นั่นหมายความว่าพวกเขาต้องเรียนรู้ไม่เพียงแต่เพื่อที่จะเผชิญกับกฎเกณฑ์ที่เป็นทางการแต่จะต้องรวมถึงกฎเกณฑ์ที่ไม่เป็นทางการด้วย เช่น ความเชื่อและทัศนคติทั้งหลายซึ่งถูกปลูกฝังลงรากลึกผ่านกระบวนการทางสังคม

Ginsburg and Clift (1990 : 450-465) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรแฝงว่า เป็นหลักสูตรที่สถาบันหรือวิทยาลัยไม่ได้กำหนด เป็นผลที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบผ่านการจัดการเรียนการสอน เป้าหมายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นไม่ได้ระบุว่าเป็นวัตถุประสงค์ในชั้นใดชั้นหนึ่ง

Portelli (1993 : 345) ได้ให้ความหมายของ Hidden Curriculum ออกเป็น กลุ่มหลัก ๆ ได้แก่ เป็นความคาดหวังที่ไม่เป็นทางการหรือสาระที่แฝงเร้นอยู่จากสาระที่ให้โดยตรง (As the Unofficial Expectations, or Implicit but Expected Message) เป็นผลการเรียนรู้หรือสาระที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจ (As Unintended Learning Outcomes or Message) เป็นสาระที่แฝงเร้นที่เกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างต่าง ๆ ของระบบโรงเรียน (As Implicit Message from the Structure of Schooling) เป็นหลักสูตรแฝงที่เกิดหรือสร้างขึ้นโดยนักเรียน (The Hidden Curriculum as Created by the Students)

Longstreet and Shane (1993 : 46) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรแฝงว่า เป็นชนิดของการเรียนรู้ที่เด็กได้รับจากธรรมชาติและจากระบบของโรงเรียนรัฐ เช่น การจัดชั้นเรียน การจัดการเรียน บรรยากาศและข้อกำหนดในชั้นเรียน การแข่งขันเพื่อได้ระดับคะแนนที่สูง

เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการเรียนรู้ที่เด็กได้รับจากพฤติกรรมและทัศนคติของครูและผู้บริหาร โรงเรียน หลักสูตรแฝงเป็นได้ทั้งทางด้านบวกและด้านลบ (Positive or Negative Message) ซึ่งขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้เรียนหรือผู้สังเกต

Alan Skelton (1997 : 12-17) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรแฝงว่า เป็นกลุ่มของข้อมูลที่แฝงที่สัมพันธ์กับความรู้ ค่านิยม บรรทัดฐานของพฤติกรรมและทัศนคติต่าง ๆ ที่ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ผ่านกระบวนการเรียนรู้

Glatthorn Allan A. (1999 : 26-34) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรแฝงว่า เป็นหลักสูตรที่เกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจ เป็นสิ่งที่นักเรียนเรียนรู้จากวัฒนธรรมและบรรยากาศของโรงเรียนรวมถึงเกี่ยวกับนโยบายและแนวปฏิบัติต่าง ๆ นอกจากนี้ยังรวมถึงการใช้เวลาการจัดสรรเนื้อที่ การให้ทุนสนับสนุนสำหรับวิชาเรียนและกิจกรรมต่าง ๆ และนโยบายและแนวปฏิบัติของศาสตร์วิชา ตัวอย่างหนึ่งของหลักสูตรแฝงเช่น กรณีที่โรงเรียนประถมศึกษาแห่งหนึ่งจัดสรรเวลาแต่ละสัปดาห์ 450 นาที สำหรับการอ่าน และ 45 นาทีสำหรับการเรียนศิลปศึกษา ดังนั้นสาระแฝงที่เกิดขึ้นเป็นหลักสูตรแฝงก็คือการเรียนศิลปศึกษาไม่มีความสำคัญ

Ballentine, Jeanne H., and Spade, Joan Z. (2001 : 131) ได้ให้ความหมายของ Hidden Curriculum ว่า “ เป็นสิ่งที่แฝงเร้นที่พบอยู่ในทุกสถานการณ์การเรียนรู้ซึ่งนักเรียนจะต้องเจอและอาจใช้การกระทำนั้นเพื่อให้สามารถบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมาย”

Myles, Brenda Smith (2001 : 279-286) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรแฝงว่า สิ่งที่รวมถึง ทักษะต่าง ๆ การกระทำต่าง ๆ แบบการแต่งกายนิยม และอื่น ๆ ที่คนส่วนใหญ่รู้และสืบทอดกันมา ทุกโรงเรียนทุกสังคมจะมีหลักสูตรแฝง

Anderson, Terry (2001 : 28-35) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรแฝงว่า มีการใช้คำว่า หลักสูตรแฝงนี้ใน 3 ขอบเขต ความหมาย ได้แก่ เป็นชนิดการสั่งสอนให้ซึมซาบในสิ่งที่เป็นความพยายามของกลุ่มคนที่มีอำนาจที่จะรักษาสถานะของตนเอง โดยแอบแฝงไว้ด้วยกันกับหลักสูตรที่เป็นทางการ เป็นอิทธิพลที่แฝงอยู่จากการจัดองค์การของสถานศึกษาเป็นกฎเกณฑ์ที่ไม่ระบุไว้ที่จำเป็นสำหรับการแข่งขันสู่ความสำเร็จของการศึกษาในระบบ

Oliva, Peter F. (2001 : 529) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรแฝงว่า เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับบรรยากาศโรงเรียนความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่ม ค่านิยมและทัศนคติทั้งฝ่ายผู้เรียนและผู้สอน การควบคุมความประพฤติผู้เรียน ความคาดหวังที่ไม่ระบุไว้ และหลักเกณฑ์ของความประพฤติที่เขียนออกมาไม่ได้

Schugurensky, Daniel (2002 : 2-6) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรแฝงว่า เป็นสิ่งที่ถูกสอนนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตร นอกเหนือจากเนื้อหาสาระเฉพาะในรายวิชา เป็นสิ่งที่ถูกสอนผ่านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน บรรยากาศในห้องเรียน และสภาพการจัดตั้งของอุปกรณ์เครื่องตกแต่ง เทคนิควิธีการของศาสตร์การสอน การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน และกระบวนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ไม่ปรากฏชัดที่เกิดขึ้น บางครั้งหลักสูตรแฝงก็เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับหลักสูตรทางการแต่บางครั้งก็ขัดแย้งกัน ตัวอย่างเช่น หลักสูตรทางการมุ่งส่งเสริมความเข้าใจและค่านิยมด้านประชาธิปไตย แต่ถ้าครูหรือบรรยากาศในโรงเรียน ใช้วิธีควบคุมและการใช้อำนาจสูง บทเรียนประชาธิปไตยก็อาจจะถูกบิดเบือนไป เป็นต้น

จากความหมายของหลักสูตรแฝงดังกล่าวสรุปได้ว่า หลักสูตรแฝง คือ หลักสูตรที่ไม่ได้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นสิ่งที่แอบแฝงอยู่คู่กับหลักสูตรหลักหรือหลักสูตรเป็นทางการ ไม่ได้มีการบัญญัติไว้ในหลักสูตรอย่างเป็นทางการ ซึ่งส่งผลต่อสภาวะทางอารมณ์ความรู้สึกของนักเรียน ในที่นี้คือความวิตกกังวลในการเรียนและเจตคติที่ไม่ดีต่อการเรียน ที่พบว่ามียู่จริงในชั้นเรียน โดยมีระดับความมากน้อยแตกต่างกันของแต่ละบุคคล และมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียน ซึ่งมีผลต่อคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียน

2. ความสำคัญของหลักสูตรแฝง

ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล (2545 : 22) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับอิทธิพลของหลักสูตรแฝงกับพฤติกรรมการเรียนรู้ด้านจิตพิสัยว่า โดยทั่วไปในการเรียนการสอนจะประสบความสำเร็จมากในด้านพุทธิพิสัยและทักษะพิสัย ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การสอนและการประเมินผลที่จัดให้เกิดความสอดคล้องกันได้ง่ายและกระทำได้ง่าย แต่โรงเรียนจะมีปัญหาในการสอนนักเรียนให้เกิดการเรียนรู้ทางด้านจิตพิสัยซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ อารมณ์ และการกระทำที่สอดคล้องกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นเรื่องของการสอน เจตคติ ค่านิยม และความประพฤติที่พึงประสงค์ เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่สามารถดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้โดยการบรรยายหรือการใช้คำพูดสั่งสอน เพราะโดยธรรมชาติและหลักข้อเท็จจริง เด็กจะเรียนรู้สิ่งเหล่านี้จากตัวอย่างและการกระทำของผู้ใหญ่และผู้ที่อยู่ใกล้ชิด

Jackson (1968 : 36) ได้ศึกษาลักษณะที่สำคัญของห้องเรียน ซึ่งได้ชี้ให้เห็นถึงธรรมชาติของกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและความสำคัญของหลักสูตรแฝงว่า ในขณะที่ใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียน นักเรียนเรียนรู้ที่จะปรับตนเองให้สอดคล้องเจตจำนงของครู แล้วควบคุมการกระทำของตนเองให้เป็นที่ยอมรับ เขาเรียนรู้ที่จะยอมและปฏิบัติตามกฎระเบียบ และ

กิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ เขาเรียนรู้ที่จะอดทนกับความไม่พอใจเล็ก ๆ น้อย ๆ และยอมรับนโยบายและแผนงานของผู้บริหาร แม้ว่าอาจจะขาดเหตุผลไปบ้างก็ตาม Jackson (1972 : 80) ถือว่ากฎระเบียบ และกิจกรรมประจำวัน เป็น 3 R's (Rule, Regulation, and Routine) ของหลักสูตรแฝง เพราะเป็นสิ่งที่นักเรียนต้องเรียนรู้และปฏิบัติตาม มิฉะนั้นพวกเขาจะไม่สามารถอยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้นได้

Stuart Smith and Jame Scott (1990 ; อ้างถึงใน สำลี ทองธิว. 2545 : 42-47) พบว่าการที่ครูและบุคลากรอื่น ๆ ในโรงเรียนมีความผูกพันกันกับโรงเรียนในลักษณะของการเป็นสมาชิกในชุมชนโรงเรียนทำให้นักเรียนได้รับรู้โรงเรียนในสถานภาพของชุมชนหรือสังคมหนึ่งไปด้วย นั่นคือการทำตัวเป็นแบบอย่างของครูส่งผลทำให้นักเรียนมีพฤติกรรมตามไปในแนวเดียวกัน

Posner G.J. (1992 : 11) ให้ความสำคัญของหลักสูตรแฝงว่า หลักสูตรแฝงเป็นหลักสูตรที่บุคลากรในโรงเรียนอาจไม่ได้รับรู้อย่างเป็นทางการ แต่มีอิทธิพลโดยตรงต่อนักเรียนอย่างลุ่มลึกและยาวนานมากกว่าหลักสูตรที่เป็นทางการของโรงเรียน และ Posner (1992 : 131) ยังให้ทัศนะต่อไปว่าการที่โรงเรียนในฐานะสถาบันสถานหนึ่ง ได้ให้ความสำคัญต่อการใช้อิทธิพลในการผลักดันให้เกิดการบรรลุวัตถุประสงค์ทั้งหลายนั้น อาจทำให้ได้วัตถุประสงค์ที่เบี่ยงเบนออกไปเป็นผลในทางอ้อมมากกว่า เมื่อเราพุ่งความสนใจมาที่วัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่เป็นทางการ พวกเราจะสูญเสียหรือละเลยที่จะทำความเข้าใจในข้อเท็จจริงที่ว่าหลักสูตรแฝงของโรงเรียน อาจมีผลกระทบที่ลึกซึ้งและคงทนกับนักเรียนมากกว่าหลักสูตรทางการ

Daniel Tanner, Laurel Tanner (1995 : 158-177) เชื่อว่าหลักสูตรแฝงมีพลังแห่งผลที่ยาวนานหรือคงทนกว่าหลักสูตรที่ถูกกำหนดขึ้นอย่างตั้งใจ (Intended Curriculum) โดยเขาได้อ้างถึง Astin ที่ได้กล่าวถึงพลังของหลักสูตรแฝง หรือสิ่งที่อาจเรียกว่าเป็นหลักสูตรข้างเคียงที่มีอยู่ในการพัฒนาทางด้านการศึกษามาจากข้อสรุปที่ค้นพบ จากงานของเขาเห็นเป็นที่แน่ชัดแล้วว่าคณาจารย์ (Faculty) มีความต้องการที่จำเป็นและจะต้องหันกลับไปทบทวน (Rethink) วิธีการทางด้านหลักสูตรของพวกเขา (Their Approach to Curriculum) ที่มักจะเน้นที่ชุดเนื้อหาตามสาขาวิชาเฉพาะของตนจนมากเกินไป โดยกลับมามองความคุ้มค่าของผลลัพธ์การเรียนรู้ด้วยการเน้นที่ศาสตร์การสอน (Pedagogy) สัมพันธภาพระหว่างบุคคลและบริบทแวดล้อมของชีวิตที่เป็นอยู่ในมหาวิทยาลัย ถ้าหลักสูตรแฝง (Hidden Curriculum) หรือหลักสูตรข้างเคียง (Collateral Curriculum) เป็นแรงขับให้เกิดอิทธิพลที่ทรงพลังต่อการพัฒนาทางด้านการศึกษา

ของนักเรียนในมหาวิทยาลัย ย่อมเชื่อมั่นได้ว่ามีอิทธิพลแบบนี้ในกลุ่มเยาวชนที่ศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเหมือนกัน จากจุดนี้จะเห็นว่ากิจกรรมต่าง ๆ นอกห้องเรียน (Extra Class Activities) ไม่สามารถที่จะคำนึงถึงว่าเป็นเพียงแค่สิ่งที่อยู่นอกหลักสูตร (Extra Curriculum) เท่านั้น เพราะสิ่งเหล่านี้มีผลต่อการพัฒนาทางด้านการศึกษา ดังนั้นกิจกรรมต่าง ๆ นอกห้องเรียน ไม่ใช่แค่เพียงสิ่งที่อยู่นอกหลักสูตรเท่านั้น แต่สิ่งเหล่านี้จะมีผลอย่างมากต่อการพัฒนาทางการศึกษา

Wehlage, G. G., R.A. Rutter, G.A. Smith, N. Lesko, and R.R. Fernandez (1989 : 49) ได้ให้ความสำคัญของหลักสูตรแฝงว่า ความผูกพันของบรรดาสมาชิกในโรงเรียนทำให้นักเรียนที่มีปัญหาหรือมีแนวโน้มที่จะเป็นปัญหามีความรู้สึกว่า มีกลุ่มคนที่คอยดูแลให้กำลังใจและสนับสนุนให้พวกเขาลุกขึ้นต่อสู้กับปัญหาต่าง ๆ ความรู้สึกและบรรยากาศการเป็นสมาชิกคนหนึ่งของคนที่มีความจริงใจต่อกัน เป็นกุญแจสำคัญสำหรับโครงการการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีปัญหา แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าโครงการสำหรับนักเรียนที่มีปัญหา กลับมุ่งเน้นที่การให้ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาและการแก้ปัญหามากกว่าการให้กำลังใจและจัดหา กลุ่มคนที่สามารถสนับสนุนความพยายามของนักเรียนกลุ่มดังกล่าวอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

Glatthorn, A. (1999 : 26-34) ได้ให้ความสำคัญของหลักสูตรแฝงว่า หลักสูตรแฝงมีผลกระทบที่ทรงพลังต่อผู้เรียนทุก ๆ วัน คณาจารย์ควรจะทำงานร่วมกันเพื่อเปิดเผยหลักสูตรแฝง พวกเขาควรที่จะระบอบุญประกอบเกี่ยวกับหลักสูตรแฝงที่เป็นบทเรียนส่งผ่านที่มีความตรงข้ามกับสิ่งที่ตั้งใจสอนของหลักสูตร ต่อมาควรที่จะปรับหลักสูตรแฝงเพื่อที่จะทำให้มั่นใจได้ว่าสามารถที่จะไปสู่สาระที่ตั้งใจสอน

Annette Hemmings (1999 ; อ้างถึงใน Barz Jonathan M. 2001 : 244-6) ได้อธิบายความสำคัญของหลักสูตรแฝงที่เกิดขึ้นบนทางเดินเชื่อมต่อระหว่างอาคารหรือภายในอาคารที่แสดงถึงบทเรียนด้านสังคมและค่านิยมที่ได้รับการส่งผ่าน ซึ่งถ่ายทอดโดยการใช้ชีวิตบนทางเดินเชื่อมต่อระหว่างอาคารหรือภายในอาคารของ โรงเรียนมัธยมปลายที่อยู่ในเมืองสองแห่งสรุปว่า “สิ่งที่ได้จากการสังเกตและสิ่งที่ผู้ช่วยวิจัยได้กล่าวถึง ทำให้หมดข้อสงสัยว่าบทเรียนด้านสังคมของหลักสูตรแฝงที่เกิดขึ้นบนทางเดินเชื่อมต่อระหว่างอาคารหรือภายในอาคารมีผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อผู้เรียน

Wren, david J. (1999 : 593-6) ได้ให้ความสำคัญของหลักสูตรแฝงว่า โดยปกติเมื่อนักการศึกษากล่าวถึงหลักสูตร โรงเรียน มักจะชัดเจนในใจว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่หลากหลายของรายวิชา ที่มีการวางแผนไว้อย่างดีและตั้งใจ ในทางตรงข้ามกับหลักสูตรที่มุ่งทางด้านการสอน

นักเรียนได้ประสบการณ์ผ่าน “หลักสูตรที่ไม่ได้เขียนไว้” ที่มีลักษณะที่ไม่เป็นทางการและไม่ได้วางแผนมาก่อน ในความเป็นจริงนักเรียนทุกคนต้องเรียนรู้วิชาเฉพาะเพื่อฝึกฝนบรรทัดฐานทางสังคม เพื่อที่จะสามารถทำหน้าที่หรือแสดงบทบาทได้อย่างมีประสิทธิภาพในฐานะสมาชิกในสังคมเล็ก ๆ ของโรงเรียนและในฐานะการเป็นพลเมืองของสังคมชาติต่อไป การทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรแฝงจะช่วยให้บรรลุผลตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพในยุคศตวรรษที่ 21

Oliva, Peter F. (2001 : 515) ได้ให้ความสำคัญของหลักสูตรแฝงว่า เป็นทัศนคติและค่านิยมที่เกิดขึ้นจำนวนมากที่ได้รับอิทธิพลจากบุคคลที่สำคัญของพวกเขา ได้แก่ พ่อแม่ ครูญาติ เพื่อนสนิท ครู ผู้ฝึก ตัวแบบและบุคคลอื่นที่พวกเขายอมรับนับถือ

สรุปได้ว่าหลักสูตรแฝงไม่ใช่หลักสูตรที่บัญญัติไว้อย่างเป็นทางการ แต่เป็นสิ่งที่บุคลากรทางการศึกษาต้องตระหนักถึงความสำคัญเพราะหลักสูตรแฝงมีอิทธิพลที่ทรงพลังต่อนักเรียนที่ยาวนาน และคงทนต่อตัวนักเรียน หลักสูตรแฝงยังแฝงเร้นอยู่ภายใต้สังคมนอบข้างภายในโรงเรียน ครอบครัว ชุมชนที่นักเรียนต้องสัมผัสและเรียนรู้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงจำเป็นที่จะต้องตระหนักอย่างมากในการพัฒนาและการประเมินหลักสูตร ซึ่งจะต้องไม่ละเลยหลักสูตรแฝง แต่จะต้องตระหนักถึงการเรียนรู้ประเภทนี้

พัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กวัยประถมศึกษา

เด็กวัยนี้จะถูกจัดอยู่ในช่วงวัยเด็กตอนกลาง (Middle Childhood) ถือเป็นวัยแห่งการเตรียมตัวเพื่อเป็นวัยรุ่นและผู้ใหญ่ที่จะสามารถรับผิดชอบต่อตัวเองในด้านต่าง ๆ ได้ เช่น มีความพยายามฝึกทำอะไรด้วยตนเอง เรียนและทำงานร่วมกันกับเพื่อนร่วมวัย เรียนรู้ที่จะให้ความเป็นเพื่อนกับผู้อื่นและสร้างมิตรภาพ เป็นต้น (ประดิษฐ์ เอกทัศน์. 2556 : 51-54)

1. พัฒนาการทางร่างกาย

1.1 พัฒนาการทางร่างกายจะค่อยเป็นค่อยไปช้า ๆ แต่สม่ำเสมอ โดยทั่วไปเด็กช่วงอายุ 6 – 7 ปี เด็กชายจะโตกว่าเด็กหญิง แต่ตอนหลังระหว่างอายุ 12 -13 ปี เด็กหญิงจะโตกว่าเด็กชาย เพราะเด็กหญิงจะเข้าสู่วัยแรกรุ่นเร็วกว่าเด็กชายราว ๆ 1 -2 ปี

1.2 ความสูงและน้ำหนักจะแตกต่างกันชัดเจน แต่ถ้าเด็กได้รับสารอาหารที่ไม่เพียงพอ อาจจะมีปัญหาทางเศรษฐกิจสังคม พฤติกรรมการบริโภคที่เปลี่ยนไป รวมทั้งพฤติกรรมการติดเพื่อน ห่วงเล่นกับเพื่อนจนไม่สนใจรับประทานอาหารให้เพียงพอ

1.3 เด็กหญิงที่มีร่างกายที่เจริญเติบโตเร็วกว่าเพื่อนวัยเดียวกัน มักจะมีปัญหาทางการปรับตัวจะรู้สึกตัวเองโตกว่าเพื่อน และมีการแยกตัวออกจากเพื่อน สำหรับเด็กชายที่มีความเจริญเติบโตเร็วกว่าเพื่อนร่วมวัยมีการปรับตัวได้ดี

1.4 พัฒนาการของกล้ามเนื้อกระดูกและประสาทจะเพิ่มขึ้น เด็กชายมีพัฒนาการของกล้ามเนื้อเร็วกว่าเด็กหญิงการใช้ทักษะของการใช้ทักษะของการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับกล้ามเนื้อใหญ่ ๆ ใช้การได้ดี ฉะนั้นเด็กวัยนี้จึงสนุกในการลองความสามารถในการกระโดดสูง กระโดดระยะไกล ๆ กระโดดเชือก เตะฟุตบอล และถีบจักรยาน

2. พัฒนาการทางเชาวน์ปัญญา

วัยเด็กตอนกลางเป็นระยะที่วางรากฐานทางการศึกษา ด้านความรู้พื้นฐานด้านการอ่าน การเขียน การคิดเลข การพัฒนาทักษะที่ประณีตขึ้น ซึ่งจะต้องอาศัยเชาวน์ปัญญาและวิธีการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจึงจะสัมฤทธิ์ผล ตามทฤษฎีพัฒนาการของเพียเจต์ วัยประถมศึกษাজัดอยู่ในขั้น Concrete Operation ซึ่งลักษณะทางเชาวน์ปัญญาที่เด่นชัด ได้แก่ เด็กชายมีความสามารถในการคิดเชิงตรรกะได้ สามารถที่จะรับรู้สิ่งแวดลอมได้ตามความเป็นจริง สามารถพิจารณาเปรียบเทียบโดยใช้เกณฑ์หลาย ๆ อย่าง โดยเฉพาะในการจัดเป็นกลุ่ม และยังมีความเข้าใจเกี่ยวกับความคงตัวของสสาร

พัฒนาการด้านภาษา และใช้สัญลักษณ์เจริญก้าวหน้า เด็กจะเริ่มเข้าใจกฎเกณฑ์ต่างๆ อย่างมีเหตุผล และเข้าใจความหมายของบทเรียน ทั้งทางคณิตศาสตร์ ภาษาและการอ่าน มีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งแวดลอมและสามารถอธิบายได้ เด็กวัยนี้มักจะสนใจเกี่ยวกับคำโคลงหรือคำกลอนที่สอดคล้องกับปัญหาต่าง ๆ ที่จะต้องแก้ด้วยความคิด เหตุผล ถ้าแก้ได้จะมีความภูมิใจ สำหรับความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรฐานทางจริยธรรมและกฎเกณฑ์ของวัยนี้ (6-10 ปี) เด็กจะนับถือกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัดตามที่เด็กโตหรือผู้ใหญ่บอก แต่เมื่อโตขึ้น เด็กจะเห็นว่ากฎเกณฑ์เป็นข้อตกลงระหว่างคนสองคนขึ้นไปสามารถเปลี่ยนแปลงได้ นอกจากนี้เด็กวัยนี้จะพิจารณาความตั้งใจของผู้กระทำในการตัดสินความผิด

3. พัฒนาการทางบุคลิกภาพ

ทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพที่จะนำมาอธิบาย คือ ทฤษฎีของ فروยด์และอีริกสัน فروยด์เรียกวัยประถมศึกษาว่าขั้นแฝง (Latency) ซึ่งหมายความว่า เป็นวัยที่เก็บกดความต้องการทางเพศ หรืออาจจะอธิบายว่าเป็นระยะที่ความต้องการทางเพศสงบ เด็กวัยนี้มักจะรวมกลุ่มกับเพศเดียวกัน เด็กชายจะเล่นกับเด็กชายและเด็กหญิงจะเล่นกับเด็กหญิง เด็กวัยนี้จะมีมโนธรรม รู้จักว่าอะไรผิด อะไรถูกโดยใช้มาตรฐาน จริยธรรมของผู้ใหญ่เป็นเกณฑ์ เด็กวัย

ประถมศึกษาเป็นวัยที่มีความต้องการทำกิจกรรมอยู่เสมอ แต่ถ้าไม่ประสบความสำเร็จก็จะเกิดความรู้สึกด้อย เด็กวัยนี้จะไม่อยู่นเฉย มีความคล่องที่จะประกอบกิจกรรมต่าง ๆ อยู่เสมอ ต้องการมีสมรรถภาพที่จะทำอะไรได้สำเร็จ

4. พัฒนาการทางด้านอารมณ์และสังคม

เด็กวัยนี้จะเริ่มเรียนรู้การควบคุมอารมณ์ รู้จักกลัวสิ่งที่สมเหตุสมผล เด็กวัยนี้กลัวที่สุดคือ กลัวจะถูกเพื่อนล้อเลียนเพราะแตกต่างจากเพื่อน นอกจากความกลัวแล้วเด็กวัยนี้ยังมีความวิตกกังวลมาก ซึ่งอาจแสดงออกโดยการไม่อยู่นิ่ง มีอารมณ์เปลี่ยนแปลงง่ายหรือแสดงพฤติกรรมที่ทำให้ความแปลกใจให้กับคนอื่น เด็กวัยนี้เวลาที่มีอารมณ์โกรธอาจจะมีการต่อสู้อันตรายร่างกายหรืออาจจะด้วยวาจาโดยการล้อหรือให้สัญญา พุดจาตากถาง ชูหรือบางครั้งอาจจะไม่พูดกับคนที่ทำให้โกรธ การแสดงอารมณ์โกรธโดยการทำร้ายผู้อื่น ควรจะใช้การอธิบายให้เด็กเข้าใจว่า พฤติกรรมที่แสดงไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม และควรรหาตัวอย่างแบบเพื่อนร่วมวัยที่มีพฤติกรรมที่ดีที่เด็กเลียนแบบได้

เด็กวัยประถมศึกษาเป็นวัยที่คบเพื่อนร่วมวัยและผู้ใหญ่มากขึ้น เริ่มที่จะใช้เวลาอยู่กับเพื่อนและเริ่มเรียนรู้ที่จะให้ความร่วมมือ รู้จักให้และรับ เด็กจะใช้เวลาไปกับเพื่อนร่วมวัยมากขึ้น เพราะสมรรถภาพทางความคิดและพัฒนาการทางศีลธรรมเจริญขึ้น ทำให้เด็กเล่นเกม เรียน ทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นกลุ่มได้ดี เพื่อนร่วมวัยเป็น Socialization Agent ที่สำคัญเด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมต่าง ๆ จากเพื่อน เพื่อนเป็นทั้งผู้ให้แรงเสริมขณะเดียวกันจะเป็นผู้ประเมินพฤติกรรม ให้คำติชม ฉะนั้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างจึงสำคัญมาก เด็กบางคนอาจจะมีปัญหาไม่มีเพื่อน ครูจึงควรรหาทางช่วยว่าอะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้เพื่อนไม่ยอมรับและพยายามหาทางแก้ไข

การจัดบรรยากาศในชั้นเรียน

บรรยากาศในชั้นเรียนมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความสนใจใคร่รู้ใคร่เรียนให้แก่ผู้เรียน ชั้นเรียนที่มีบรรยากาศเต็มไปด้วยความอบอุ่น ความเห็นอกเห็นใจ และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันและกัน ย่อมเป็นแรงจูงใจภายนอกที่กระตุ้นให้ผู้เรียนรักการเรียน รักการอยู่ร่วมกันในชั้นเรียน และช่วยปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ความประพฤติอันดีงามให้แก่ นักเรียน นอกจากนี้การมีห้องเรียนที่มีบรรยากาศแจ่มใส สะอาด สว่าง กว้างขวางพอเหมาะ มีโต๊ะเก้าอี้ที่เป็นระเบียบ เรียบร้อย มีมุมวิชาการส่งเสริมความรู้มีการตกแต่งห้องให้สดใส ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ส่งผลทำให้ผู้เรียนพอใจมาโรงเรียน เขาห้องเรียนและพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนั้น ผู้เป็นครูจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย

ความสำคัญ ประเภทของบรรยากาศ หลักการจัดบรรยากาศในชั้นเรียนและการจัดการเรียนรู้ อย่างมีความสุข เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีลักษณะตามที่หลักสูตรได้กำหนดไว้ (เลิศชาย ปานมูข. 2558)

1. ความหมายของการจัดบรรยากาศในชั้นเรียน

การจัดบรรยากาศในชั้นเรียน หมายถึง การจัดสภาพแวดล้อมในชั้นเรียนให้เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน เพื่อช่วยส่งเสริมให้กระบวนการเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยสร้างความสนใจใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา ตลอดจนช่วยสร้างเสริมความมีระเบียบวินัยให้แก่ผู้เรียน

2. ความสำคัญของการจัดบรรยากาศในชั้นเรียน

จากการสำรวจเอกสารงานวิจัย ได้ค้นพบว่า บรรยากาศในชั้นเรียนเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความสนใจในบทเรียนและเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น การสร้างบรรยากาศที่อบอุ่น ที่ครูให้ความเอื้ออาทรต่อนักเรียน ที่นักเรียนกับนักเรียนมีความสัมพันธ์กันที่มีมิตรต่อกันที่มีระเบียบ มีความสะอาด เหล่านี้เป็นบรรยากาศที่นักเรียนต้องการ ทำให้นักเรียนมีความสุขที่ได้มาโรงเรียนและในการเรียนร่วมกับเพื่อน ๆ ถ้าครูสามารถสร้างความรู้สึกนี้ให้เกิดขึ้นต่อนักเรียนได้ก็นับ ว่าครูได้ทำหน้าที่ในการพัฒนาเยาวชนของประเทศชาติให้เติบโตขึ้นอย่างสมบูรณ์ทั้งทางด้านสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์และสังคม โดยแท้จริง ดังนั้น การสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งประมวลได้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน. 2531)

1. ช่วยส่งเสริมให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างราบรื่น เช่น ห้องเรียนที่ไม่คับแคบจนเกินไป ทำให้นักเรียนเกิดความคล่องตัวในการทำกิจกรรม
2. ช่วยสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีงามและความมีระเบียบวินัยให้แก่ผู้เรียน เช่น ห้องเรียนที่สะอาด ที่จัดโต๊ะเก้าอี้ไว้อย่างเป็นระเบียบ มีความเอื้อเพื่อแผ่แผ่ต่อกัน นักเรียนจะซึมซับสิ่งเหล่านี้ไว้โดยไม่รู้ตัว
3. ช่วยส่งเสริมสุขภาพที่ดีให้แก่ผู้เรียน เช่น มีแสงสว่างที่เหมาะสม มีที่นั่งไม่ไกลกระดานดำมากเกินไป มีขนาดโต๊ะ เก้าอี้ที่เหมาะสมกับวัย รูปร่างของนักเรียนนักศึกษา
4. ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ และสร้างความสนใจในบทเรียนมากยิ่งขึ้น เช่น การจัดมุมวิชาการต่าง ๆ การจัดป้ายนิเทศ การตกแต่งห้องเรียนด้วยผลงานของนักเรียน
5. ช่วยส่งเสริมการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เช่น การฝึกให้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การฝึกให้มีอัธยาศัยไมตรีในการอยู่ร่วมกัน ฯลฯ

6. ช่วยสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนและการมาโรงเรียน เพราะในชั้นเรียนมีครูที่เข้าใจนักเรียน ให้ความเมตตาเอื้ออารีต่อนักเรียน และนักเรียนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน กล่าวโดยสรุปได้ว่า การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนจะช่วยส่งเสริมและสร้างเสริมผู้เรียนในด้านสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ และสังคม ได้เป็นอย่างดี ทำให้นักเรียนเรียนด้วยความสุข รักการเรียนและเป็นคนใฝ่เรียน ใฝ่รู้ในที่สุด

3. บรรยากาศที่พึงปรารถนาในชั้นเรียน

การจัดการเรียนการสอน ครูต่างปรารถนาให้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนดำเนินไปอย่างราบรื่น และผู้เรียนเกิดพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร บรรยากาศในชั้นเรียนมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้ความปรารถนานี้เป็นจริง

พรณี ชูทัย (2522 : 261-263) ได้แบ่งประเภทบรรยากาศในชั้นเรียนที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการสอน จัดแบ่งได้ 6 ลักษณะ สรุปได้ดังนี้

1. บรรยากาศที่ท้าทาย (Challenge) เป็นบรรยากาศที่ครูกระตุ้นให้กำลังใจนักเรียนเพื่อให้ประสบผลสำเร็จในการทำงาน นักเรียนจะเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และพยายามทำงานให้สำเร็จ
2. บรรยากาศที่มีอิสระ (Freedom) เป็นบรรยากาศที่นักเรียนมีการได้คิด ได้ตัดสินใจเลือกสิ่งที่มีความหมายและมีคุณค่า รวมถึงโอกาสที่จะทำผิดด้วย โดยปราศจากความกลัวและวิตกกังวล บรรยากาศเช่นนี้จะส่งเสริมการเรียนรู้ ผู้เรียนจะปฏิบัติกิจกรรมด้วยความตั้งใจโดยไม่รู้สึกตึงเครียด
3. บรรยากาศที่มีการยอมรับนับถือ (Respect) เป็นบรรยากาศที่ครูรู้สึกว่าการนักเรียนเป็นบุคคลสำคัญ มีคุณค่า และสามารถเรียนได้ อันส่งผลให้นักเรียนเกิดความเชื่อมั่นในตนเองและเกิดการยอมรับนับถือตนเอง
4. บรรยากาศที่มีความอบอุ่น (Warmth) เป็นบรรยากาศทางด้านจิตใจ ซึ่งมีผลต่อความสำเร็จในการเรียน การที่ครูมีความเข้าใจนักเรียน เป็นมิตร ยอมรับให้ความช่วยเหลือ จะทำให้นักเรียนเกิดความอบอุ่น สบายใจ รักครู รักโรงเรียน และรักการมาเรียน
5. บรรยากาศแห่งการควบคุม (Control) การควบคุมในที่นี้ หมายถึง การฝึกให้นักเรียนมีระเบียบวินัย มิใช่การควบคุม ไม้ให้อิสระ ครูต้องมีเทคนิคในการปกครองชั้นเรียนและฝึกให้นักเรียนรู้จักใช้สิทธิหน้าที่ของตนเองอย่างมีขอบเขต

6. บรรยากาศแห่งความสำเร็จ (Success) เป็นบรรยากาศที่ผู้เรียนเกิดความรู้สึกประสบความสำเร็จในงานที่ทำ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีขึ้น ผู้สอนจึงควรพูดถึงสิ่งที่ผู้เรียนประสบความสำเร็จให้มากกว่าการพูดถึงความล้มเหลว เพราะการที่คนเราคำนึงถึงแต่สิ่งที่ล้มเหลวจึงมีผลทำให้ความคาดหวังต่ำ ซึ่งไม่ส่งเสริมให้การเรียนรู้ดีขึ้น

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2557 : 9) ได้อธิบายความหมายของ บรรยากาศการเรียนที่ดี ไว้ว่า ในการเรียนครูควรจัดสภาพแวดล้อมที่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม เช่น ให้ผู้เรียนทำงานร่วมกันและเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม เขาจะรู้สึกปลอดภัย และเมื่อเขาทำงานกลุ่มผู้เรียนในกลุ่มต้องมีโอกาสประสบผลสำเร็จในงานนั้น ให้เขามีอำนาจในการเลือกทำงานด้วยตนเอง รวมทั้งรับผิดชอบและตัดสินใจในการทำงานของเขา ซึ่งเป็นการฝึกวินัยการเรียนรู้ไปในตัว แต่ถ้างานออกมาไม่มีคุณภาพ ครูต้องให้คำแนะนำ ชี้แนะ การทำงานจนพวกเขาทั้งกลุ่มหรือรายบุคคลทุกคนให้ประสบผลสำเร็จจนได้ ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วนักเรียนจะต้องการความช่วยเหลือ และต้องการเห็นว่าครูคอยห่วงใย คอยเตือนและหวังดี ซึ่งหากครูทำได้อาจช่วยให้ผู้เรียนตั้งใจเรียน เนื่องจากการสร้างบรรยากาศการเรียนที่ดีให้แก่ผู้เรียนนั่นเอง

สรุปได้ว่า บรรยากาศการเรียน มีผลต่อความสำเร็จในการสอนของผู้สอนและความสำเร็จในการเรียนรู้ของนักเรียน ดังนั้นผู้สอนจึงควรสร้างบรรยากาศที่กล่าวมาข้างต้นให้เกิดในชั้นเรียน

4. ประเภทของบรรยากาศในชั้นเรียน

ศุมน อมรวิวัฒน์ (2530 : 13) ได้สรุปผลการวิจัยเรื่องสภาพในปัจจุบันและปัญหาด้านการเรียนการสอนของครูประถมศึกษาไว้ สรุปได้ว่า บรรยากาศในชั้นเรียนต้องมีลักษณะทางกายภาพที่อำนวยความสะดวกต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สร้างความสนใจใฝ่รู้ และศรัทธาต่อการเรียน นอกจากนี้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มนักเรียนและระหว่างครูกับนักเรียน ความรักและศรัทธาที่ครูและนักเรียนมีต่อกัน การเรียนที่ไร้บรรยากาศความกลัวและวิตกกังวล สิ่งเหล่านี้จะช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนได้ดี ดังนั้นจึงสามารถแบ่งประเภทของบรรยากาศในชั้นเรียนได้ 2 ประเภทคือ บรรยากาศทางกายภาพและบรรยากาศทางจิตวิทยา บรรยากาศทั้ง 2 ประเภทนี้ มีส่วนส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งสิ้น

4.1 การจัดบรรยากาศทางด้านกายภาพ

การจัดบรรยากาศทางด้านกายภาพ หมายถึง การจัดสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ภายในห้องเรียนให้เป็นระเบียบเรียบร้อย น่าดู มีความสะอาด มีเครื่องใช้และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่จะส่งเสริมให้การเรียนของนักเรียนสะดวกขึ้น เช่น ห้องเรียนมีขนาด

เหมาะสม แสงเข้าถูกทาง และมีแสงสว่างเพียงพอ กระจกานคำมีขนาดเหมาะสม โต้ะเก้าอี้มีขนาดเหมาะสมกับวัยนักเรียน เป็นต้น ซึ่งการจัดบรรยากาศทางด้านกายภาพแยกเป็นประเภทดังนี้

4.1.1 การจัดโต๊ะเรียนและเก้าอี้ของนักเรียน

- 1) ให้มีขนาดเหมาะสมกับรูปร่างและวัยของนักเรียน
- 2) ให้มีช่องว่างระหว่างแถวที่นักเรียนจะลุกนั่งได้สะดวก และทำกิจกรรมได้คล่องตัว
- 3) ให้มีความสะดวกต่อการทำความสะอาดและเคลื่อนย้ายเปลี่ยนรูปแบบที่นั่งเรียน
- 4) ให้มีรูปแบบที่ไม่จำเจ เช่น อาจเปลี่ยนเป็นรูปตัวที ตัวยู รูปครึ่งวงกลม หรือเข้ากลุ่มเป็นวงกลม ได้อย่างเหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนการสอน
- 5) ให้นักเรียนที่นั่งทุกจุดอ่านกระจกานคำได้ชัดเจน
- 6) แถวหน้าของโต๊ะเรียนควรอยู่ห่างจากกระจกานคำพอสมควร ไม่น้อยกว่า 3 เมตร ไม่ควรจัดโต๊ะติดกระจกานคำมากเกินไป ให้นักเรียนต้องแหงนมองกระจกานคำ และหายใจเอาฝุ่นชอล์กเข้าไปมาก ทำให้เสียสุขภาพ

4.1.2 การจัดโต๊ะครู

- 1) ให้อยู่ในจุดที่เหมาะสม อาจจัดไว้หน้าห้อง ข้างห้องหรือหลังห้องก็ได้ งานวิจัยบางเรื่องเสนอแนะให้จัดโต๊ะครูไว้ด้านหลังห้องเพื่อให้มองเห็นนักเรียนได้อย่างทั่วถึง อย่างไรก็ตาม การจัดโต๊ะครูนั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบการจัดที่นั่งของนักเรียนด้วย
- 2) ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ทั้งบนโต๊ะและในลิ้นชักโต๊ะเพื่อสะดวกต่อการทำงานของครู และการวางสมุดงานของนักเรียน ตลอดจนเพื่อปลูกฝัง ลักษณะนิสัย ความเป็นระเบียบเรียบร้อยแก่นักเรียน

4.1.3 การจัดป้ายนิเทศ ควรป้ายนิเทศไว้ที่ฝาผนังของห้องเรียน ส่วนใหญ่จะติดไว้ที่ข้างกระจกานคำทั้ง 2 ข้าง ครูควรใช้ป้ายนิเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน

- 1) จัดตกแต่งออกแบบให้สวยงาม น่าดู สร้างความสนใจให้แก่ นักเรียน
- 2) จัดเนื้อหาสาระให้สอดคล้องกับบทเรียน อาจใช้ติดสรุปบทเรียน บททวนบทเรียน หรือเสริมความรู้ให้แก่ นักเรียน

3) จัดให้ใหม่อยู่เสมอ สอดคล้องกับเหตุการณ์สำคัญ หรือวันสำคัญต่าง ๆ ที่นักเรียนและครรรู้

4) จัดแสดงผลงานของนักเรียนและแผนภูมิแสดงความก้าวหน้าในการเรียนของนักเรียนจะเป็นการให้แรงจูงใจที่น่าสนใจวิธีหนึ่ง แนวการจัดป้ายนิเทศ เพื่อให้การจัดป้ายนิเทศได้ประโยชน์คุ้มค่า ครูควรคำนึงถึงแนวการจัดป้ายนิเทศในข้อต่อไปนี้ 1) กำหนดเนื้อหาที่จะจัด ศึกษาเนื้อหาที่จะจัดโดยละเอียดเพื่อให้ได้แนวความคิดหลัก หรือสาระสำคัญ เขียนสรุป หรือจำแนกไว้เป็นข้อ ๆ 2) กำหนดวัตถุประสงค์ในการจัด โดยคำนึงถึงแนวคิดหลัก สาระสำคัญของเรื่องและคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายว่าต้องการให้นักเรียนอะไร แคล่ไหน อย่างไร 3) กำหนดชื่อเรื่อง นับว่าเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยดึงดูดความสนใจของผู้ดู ชื่อเรื่องที่ดีต้องเป็นใจความสั้น ๆ ก็นใจความให้ความหมายชัดเจน ท้าทาย อาจมีลักษณะเป็นคำถามและชี้ให้เห็นวัตถุประสงค์ในการจัดแผ่นป้าย 4) วางแผนการจัดคร่าวๆว่าจะใช้วัสดุอะไรบ้าง แล้วจึงช่วยกันจัดหาสิ่งเหล่านั้น อาจเป็นรูปภาพ แผนภาพ ภาพสเก็ตซ์ หรือจำลอง การ์ตูนเท่าที่พอจะหาได้ 5) ออกแบบการจัดที่แน่นอน โดยคำนึงถึงสิ่งที่มีอยู่ โดยร่างแบบการจัดลงบนกระดาษรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าคล้ายแผ่นป้ายว่าจะวางหัวเรื่อง รูปภาพ และสิ่งต่าง ๆ ในตำแหน่งใด คำบรรยายอยู่ตรงไหน ใช้เส้นโยงอย่างไรจึงจะน่าสนใจ ควรออกแบบสัก 2 – 3 รูปแบบ แล้วเลือกเอารูปแบบที่ดีที่สุด 6) ลงมือจัดเตรียมชิ้นส่วนต่าง ๆ ให้มีขนาดและและอยู่ในสภาพพร้อมที่จะขึ้นแสดงบนแผ่นป้ายได้อย่างเหมาะสม หัวเรื่องจะใช้วิธีใด ภาพต้องฉีกใหม่ คำบรรยายจะทำอย่างไร เตรียมให้พร้อม 7) ลงมือจัดจริงบนแผ่นป้ายตามรูปแบบที่วางไว้ อาจทดลองวางบนพื้นราบในพื้นที่เท่าแผ่นป้ายก่อน เพื่อกระระยะที่เหมาะสมก่อนนำไปใช้จริง

4.1.4 การจัดสภาพห้องเรียน ต้องให้ถูกสุขลักษณะ กล่าวคือ

- 1) มีอากาศถ่ายเทได้ดี มีหน้าต่างพอเพียง และมีประตูเข้าออกได้สะดวก
- 2) มีแสงสว่างพอเหมาะ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนอ่านหนังสือได้ชัดเจนเพื่อเป็นการถนอมสายตา ควรใช้ไฟฟ้าช่วย ถ้ามีแสงสว่างน้อยเกินไป
- 3) ปราศจากสิ่งรบกวนต่าง ๆ เช่น เสียง กลิ่น ควัน ฝุ่น ฯลฯ
- 4) มีความสะอาด โดยฝึกให้นักเรียนร่วมรับผิดชอบช่วยกันเก็บกวาด เช็ดถู เป็นการปลูกฝังนิสัยรักความสะอาด และฝึกการทำงานร่วมกัน

4.2 การจัดบรรยากาศทางด้านจิตวิทยา

4.2.1 บรรยากาศทางจิตวิทยา (Psychological Atmosphere)

บรรยากาศทางจิตวิทยา หมายถึง การจัดบรรยากาศทางด้านจิตใจ ที่จะช่วยสร้างความรู้สึกรักให้นักเรียนเกิดความสบายใจในการเรียน ปราศจากความกลัวและวิตกกังวล มีบรรยากาศของการสร้างสรรค์เร้าความสนใจ ให้นักเรียนร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยความสุข ซึ่งสภาพจิตที่ดีเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา เพราะการมีสภาพจิตที่ดีจะทำให้สามารถใช้ศักยภาพต่างๆ ในการทำหน้าที่ได้เป็นอย่างดี โรงเรียนที่สามารถจัดบรรยากาศในโรงเรียน ทั้งในชั้นเรียนและนอกห้องเรียน ที่ส่งเสริมสภาพจิตที่ดีของนักเรียน และบุคลากรในโรงเรียนก็จะช่วยทำหน้าที่ของทุกฝ่ายเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ที่สำคัญคือส่งผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน ทำให้นักเรียนสามารถเรียนหรือทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างมีความสุขและประสบความสำเร็จ (ประดิษฐ์ เอกทัศน์. 2556 : 204-205)

4.2.1 องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อสุขจิตของนักเรียน

1) องค์ประกอบส่วนบุคคลของนักเรียน ได้แก่ สภาพร่างกายของนักเรียนอ่อนแอ ขาดสารอาหาร หรือเจ็บป่วย พัฒนาการทางเชาวน์ปัญญาต่ำ ขาดความสนใจในการเรียน รวมทั้งปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้มีผลต่อสุขภาพของนักเรียนโดยตรง

2) ความแตกต่างระหว่างนักเรียนแต่ละคนในชั้นเรียน ถ้าหากนักเรียนในแต่ละชั้นเรียนมีความแตกต่างกันมาก ย่อมเกิดปัญหาแก่ครูในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการตอบสนองความต้องการให้ทั่วถึงแก่นักเรียนทุกคน หากครูไม่สามารถจัดประสบการณ์การเรียนการสอนที่มีความหมายให้แก่นักเรียนทุกคนได้ ปัญหาต่างๆ อาจจะมีเกิดขึ้นตามมา

3) จำนวนนักเรียนในชั้นเรียน จำนวนนักเรียนในชั้นเรียนที่มีมากเกินไป เป็นเหตุให้ครูไม่สามารถดูแลหรือเอาใจใส่นักเรียนได้ทั่วถึง ครูไม่รู้จักนักเรียนทุกคน อันจะทำให้ส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียนได้ไม่ทั่วถึง อีกทั้งนักเรียนบางคนอาจจะไม่เคยได้รับความสนใจจากครูเลย

4) วินัยเป็นสิ่งที่เกี่ยวพันกับสภาพจิต การมีวินัยเป็นสิ่งที่ดีงามและส่งเสริมสภาพจิต แต่หากครูขาดความเข้าใจในการเสริมสร้างวินัย ใช้วิธีการที่ไม่เหมาะสม เช่น เข้มงวดมากเกินไป ไม่ทำความเข้าใจที่ถูกต้องกับเด็ก รวมทั้งการลงโทษที่รุนแรง

จนเกินไปไม่ถูกต้องกับกาลเทศะเมื่อนักเรียนทำผิดหรือขาดระเบียบวินัย ปัญหาสุขภาพจิตของนักเรียนอาจจะเกิดขึ้นได้

5) สภาพแวดล้อมในชั้นเรียนหรือโรงเรียน สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียน ไม่มีการจัดบรรยากาศหรือจัดกิจกรรมในชั้นเรียนให้น่าอยู่หรือน่าเรียน โรงเรียนตั้งอยู่ในที่ที่ไม่เหมาะสม รวมทั้งบรรยากาศในโรงเรียนไม่ร่มรื่น ไม่มีสนามสำหรับเล่นกีฬาหรือทำกิจกรรมกลางแจ้ง ห้องน้ำห้องส้วมสกปรก โรงอาหารไม่สะอาดถูกสุขลักษณะ สภาพแวดล้อมเหล่านี้ล้วนมีผลต่อสุขภาพจิตของนักเรียนด้วย ผู้บริหาร ครู และชุมชนควรร่วมมือกันสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีให้เกิดขึ้นในโรงเรียนให้จงได้

6) ครู ครูจัดเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อสุขภาพจิตของนักเรียน ปัญหาสุขภาพจิตที่อาจจะเกิดจากครู ได้แก่ 1) ครูสอนไม่ดี มีความรู้ไม่พอ ใช้เทคนิควิธีการสอนไม่เหมาะสม ขาดหลักจิตวิทยาในการเรียนการสอน ทำให้นักเรียนประสบความล้มเหลวในการเรียน 2) ครูประพฤติตนไม่เหมาะสม ทำให้นักเรียนและผู้ปกครองขาดความนับถือ 3) ครูมีอารมณ์รุนแรง เกร็งเครียด คุร้าย ลงโทษด้วยความรุนแรง 4) นักเรียนได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม และไม่ได้รับความเมตตาจากครู เป็นนักเรียนที่ครูไม่ชอบ 5) ครูนำอารมณ์ที่เกิดจากเรื่องส่วนตัวมาระบายลงในชั้นเรียนกับนักเรียน โดยแยกเรื่องส่วนตัวกับหน้าที่การงานไม่ได้ 6) นักเรียนไม่มีโอกาสพักในช่วงเวลาเรียน เรียนหนักเกินไป การบ้านไม่เหมาะสมกับความสามารถและเวลาของนักเรียน

7) สภาพทางครอบครัว ครอบครัวมีส่วนก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพจิต และมีผลโดยตรงต่อสุขภาพของนักเรียน สภาพทางครอบครัวที่อาจจะมีผลต่อสุขภาพจิต ได้แก่ 1) นักเรียนไม่ได้รับการพัฒนาที่ถูกต้องทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และอารมณ์ 2) พี่น้องมีจำนวนหลายคน เกิดการแข่งขันกันโดยไม่รู้ตัว 3) ครอบครัวมีบรรยากาศที่เต็มไปด้วยอารมณ์ต่าง ๆ มากเกินไป 4) พ่อแม่ไม่หัดให้นักเรียนได้พึ่งพาตนเอง 5) พ่อแม่ทำงานมากจนไม่มีเวลาให้ลูก 6) พ่อแม่ไม่มีความอบอุ่นทางใจให้แก่ลูก 7) พ่อแม่ไม่สนับสนุนลูกรักโรงเรียน หรือไม่สนับสนุนให้รักและเคารพครูโดยไม่มีเหตุผล

4.2.2 การปรับตนแบบผิด ๆ ของนักเรียนในโรงเรียน

พฤติกรรมที่แสดงออกในโรงเรียนมีมากมาย ทั้งที่เป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่ครูต้องส่งเสริมพัฒนาให้คงไว้ และพฤติกรรมที่ครูจะต้องให้ความสนใจทำความเข้าใจและหาทางแก้ไข พฤติกรรมดังกล่าวคือ พฤติกรรมปรับตนแบบผิดๆ (Maladjusted

Behavior) ซึ่งสามารถสรุปลักษณะของนักเรียนที่มีปัญหาสุขภาพจิตดังนี้ (ประดิษฐ์ เอกทัศน์. 2556 : 203-204)

- 1) แสดงอาการเบื่อหน่ายในการเรียน เช่น แสดงอาการไม่สนใจเรียน เหม่อลอย หลับ หรือเล่นวัสดุสิ่งของอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียน
  - 2) ขาดโรงเรียนบ่อย มาสาย หรือหนีโรงเรียนเป็นประจำโดยมีข้ออ้าง ไม่สมเหตุสมผล
  - 3) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าเดิม ทั้งที่เคยเป็นเด็กที่ตั้งใจเรียน เอาใจใส่ในการเรียนและเรียนดีมาก่อน
  - 4) มีอารมณ์ไม่มั่นคง เช่น อ่อนแอ น้อยใจ บางครั้งแสดงอาการ โกรธ หรือหัวเราะดีไม่สมเหตุสมผล
  - 5) ไม่ทำงานตามที่ครูมอบหมาย หรือไม่เอาใจใส่ เสร็จช้า ไม่เรียบร้อย
  - 6) ชอบก่อแกล้ง หรือทำกิริยาแปลกๆ เพื่อเรียกร้องความสนใจในห้องเรียน เช่น ทำลายสิ่งของในห้องเรียน ส่งเสียงดัง แกล้งครูและเพื่อนร่วมชั้นเรียน
  - 7) ปรับตัวเข้ากับเพื่อนไม่ได้ มักก่อเรื่อง หรือไม่ยอมเข้าหาเพื่อน
  - 8) แสดงความรู้สึกมีปมด้อย และขาดความเชื่อมั่นในตนเอง
  - 9) มีความรู้สึกไม่ดีต่อตนเอง ทำร้ายตนเอง หรือแยกตัวเองเพียงลำพัง
  - 10) มีความวิตกกังวล เคร่งเครียด และจริงจังมากเกินไป
  - 11) มีความอิจฉาริษยา เกือบชังคนอื่นและหยาบคาย
  - 12) ลักข โหมย ล่วงละเมิดสิทธิและทรัพย์สินคนอื่นโดยพลการ
  - 13) มีพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง ชอบทำลายสิ่งของหรือทำร้ายร่างกายผู้อื่น
- จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนที่เอื้อต่อการเรียนการสอนนั้นจะส่งผลต่อการเรียนรู้ที่ดีของนักเรียน ส่วนบรรยากาศที่ไม่พึงประสงค์ก็จะมีผลทำให้นักเรียนเกิดสุขภาพจิตที่ไม่ดี ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้

หลักการและทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้

1. ความหมายของการเรียนรู้

การเรียนรู้ ตามความหมายทางจิตวิทยา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลอย่างค่อนข้างถาวร อันเป็นผลมาจากการฝึกฝนหรือการมีประสบการณ์ จากความหมายดังกล่าว พฤติกรรมของบุคคลที่เกิดจากการเรียนรู้จะต้องมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1.1 พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปจะต้องเปลี่ยนไปอย่างถาวร จึงจะถือว่าเป็นการเกิดการเรียนรู้ขึ้น หากเป็นการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวก็ยังไม่ถือว่าเป็นการเรียนรู้ เช่น นักศึกษาพยายามเรียนรู้การออกเสียงภาษาต่างประเทศ บางคำ หากนักศึกษาออกเสียงได้ถูกต้องเพียงครั้งหนึ่ง แต่ไม่สามารถออกเสียงซ้ำให้ถูกต้องได้อีก ก็ไม่นับว่านักศึกษาเกิดการเรียนรู้การออกเสียงภาษาต่างประเทศ ดังนั้นจะถือว่านักศึกษาเกิดการเรียนรู้ก็ต่อเมื่อออกเสียงคำ ดังกล่าวได้ถูกต้องหลายครั้ง ซึ่งก็คือเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวรนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ยังมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมแต่เปลี่ยนแปลงชั่วคราวอันเนื่องมาจากการที่ร่างกายได้รับสารเคมี ยาบางชนิด หรือเกิดจากความเหนื่อยล้า เจ็บป่วยลักษณะดังกล่าวไม่ถือว่าเป็นพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปนั้นเกิดจากการเรียนรู้

1.2 พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจะต้องเกิดจากการฝึกฝน หรือเคยมีประสบการณ์นั้น ๆ มาก่อน เช่น ความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์ ต้องได้รับการฝึกฝน และถ้าสามารถใช้เป็นแสดงว่าเกิดการเรียนรู้ หรือความสามารถในการขับรถ ซึ่งไม่มีใครขับรถเป็นมาแต่กำเนิด ต้องได้รับการฝึกฝน หรือมีประสบการณ์ จึงจะขับรถเป็น ในประเด็นนี้มีพฤติกรรมบางอย่างที่เกิดขึ้นโดยที่เราไม่ต้องฝึกฝนหรือมีประสบการณ์ ได้แก่ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเจริญเติบโต หรือการมีวุฒิภาวะ และพฤติกรรมที่เกิดจากแนวโน้มการตอบสนองของเผ่าพันธุ์ มีตัวอย่างแต่ละด้าน ดังนี้ในด้านกระบวนการเจริญเติบโต หรือการมีวุฒิภาวะ ได้แก่ การที่เด็ก 2 ขวบ สามารถเดินได้เอง ขณะที่เด็ก 6 เดือน ไม่สามารถเดินได้ ฉะนั้นการเดินจึงไม่จัดเป็นการเรียนรู้แต่เกิดเพราะมีวุฒิภาวะ เป็นต้น ส่วนในด้านแนวโน้มการตอบสนองของเผ่าพันธุ์ โบเวอร์และฮิลการ์ดใช้ในความหมาย ที่หมายถึงปฏิกิริยาสะท้อน (Reflex) เช่น กระพริบตาเมื่อฝุ่นเข้าตา ชักมือหนีเมื่อโดนของร้อน พฤติกรรมเหล่านี้ไม่ได้เกิดจากการเรียนรู้ แต่เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติของเผ่าพันธุ์มนุษย์ (โบเวอร์ และ ฮิลการ์ด. 1987 ; อ้างถึงใน ชีระพร อูวรรณ โน. 2532 : 285)

2. หลักการของทฤษฎีสั่งเร้าและการตอบสนอง

ทฤษฎีการเรียนรู้แบบสั่งเร้าและการตอบสนอง (S-R Theory) ทฤษฎีนี้มีชื่อเรียกหลายชื่อ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษมีชื่อเรียกต่าง ๆ เช่น Associative Theory, Associationism, Behaviorism เป็นต้น นักจิตวิทยาที่สำคัญในกลุ่มนี้คือ พาฟลอฟ (Pavlov) วัตสัน (Watson) ธอร์นไดค์ (Thorndike) กัทธรี (Guthrie) ฮัล (Hull) สกินเนอร์ (Skinner)

ทฤษฎีนี้ได้อธิบายว่า พื้นฐานการกระทำของบุคคลขึ้นอยู่กับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม (Passive) หน้าที่ของผู้สอนคือจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน โดยมีสิ่งที่ต้องคำนึงถึงดังนี้

1. การเสริมแรง (Reinforcement) เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการตอบสนอง หรือพฤติกรรมการเรียนรู้ โดยมีลักษณะทางการสอน และการเรียนที่สัมพันธ์กันมากขึ้น เช่น การให้รางวัล หรือการทำโทษ หรือการชมเชย เป็นต้น ผู้สอนจึงควรจะต้องหาวิธีกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความใคร่รู้ใคร่เรียนมากที่สุด
2. การฝึกฝน (Practice) ได้แก่ การให้ทำแบบฝึกหัด หรือการฝึกซ้ำ เพื่อให้เกิดทักษะในการแก้ปัญหา ที่สัมพันธ์โดยเฉพาะวิชาที่เกี่ยวกับการปฏิบัติ
3. การรู้ผลการกระทำ (Feedback) ได้แก่ การสามารถให้ผู้เรียนได้รู้ผลการปฏิบัติได้ทันที เพื่อจะทำให้ผู้เรียนปรับพฤติกรรมได้ถูกต้อง อันจะเป็นหนทางการเรียนรู้ที่ดี หน้าที่ของผู้สอน จึงควรจะต้องพยายามทำวิธีการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์แห่งความสำเร็จ
4. การสรุปเป็นกฎเกณฑ์ (Generalization) ได้แก่ การได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ ที่สามารถสร้างมโนทัศน์ (Concept) จนกระทั่งสรุปเป็นคำเกณฑ์ที่จะนำไปใช้ได้
5. การแยกแยะ (Discrimination) ได้แก่ การจัดประสบการณ์ที่ผู้เรียนสามารถแยกแยะความแตกต่าง ของข้อมูลได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อันจะทำให้เกิดความสะดวกต่อการเลือกตอบ
6. ความใกล้ชิด (Contiguity) ได้แก่ การสอนที่คำนึงถึงความใกล้ชิดระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนอง ซึ่งเหมาะสำหรับการสอนคำ เป็นต้น

สรุปได้ว่า พฤติกรรมของแต่ละบุคคลย่อมได้รับอิทธิพลมาจากความต้องการภายในและสิ่งแวดล้อม (Interactive) ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจที่คงทน ผู้สอนควรจะต้องเปิดโอกาสแก่นักเรียนในการเลือกศึกษาในสิ่งที่อยากจะเรียนตามความสนใจของตัวเอง โดยมีครูคอยแนะนำและช่วยเหลือ

3. หลักการทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ในระยะปัจจุบันนี้ นักจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมนิยมมีความคิดเห็นตรงกันว่าทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำค่อนข้างมีขีดจำกัดในการอธิบายเรื่องการเรียนรู้ ดังนั้นนักจิตวิทยาในกลุ่มนี้หลายคนจึงขยายการศึกษาออกไปโดยหันไปสนใจกระบวนการคิด ที่มีผลต่อการเรียนรู้ซึ่งเราไม่สามารถ

จะเห็นได้โดยตรง ผู้นำที่สำคัญคือ บันดูรา ได้ตั้งทฤษฎีชื่อ การเรียนรู้โดยการสังเกต โดยเขาได้อธิบายว่าการเรียนรู้ต้องเป็นปฏิสัมพันธ์กันและกันระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม

3.1 ลำดับขั้นการเรียนรู้

บันดูรา ได้แบ่งลำดับขั้นการเรียนรู้โดยการสังเกต ออกเป็น 4 ขั้น ดังนี้

1. ความสนใจ การเรียนรู้ในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้เรียนมีความสนใจและเอาใจใส่ต่อสิ่งที่น่าสนใจ ที่เด่น เป็นต้น เช่น ในการเรียนการสอนครูจะต้องจัดเนื้อหาให้น่าสนใจ เป็นต้น

2. ความจำ การที่ผู้เรียนจะแสดงพฤติกรรมตามแบบได้นั้นต้องอาศัยความจำ ซึ่งอาจจะกระทำได้โดยอธิบายซ้ำ ๆ ให้ผู้เรียนเห็นหลาย ๆ ครั้ง ให้ฝึกบ่อย ๆ เป็นต้น

3. การลงมือกระทำ เมื่อเริ่มกระทำตามใหม่ ๆ นั้น อาจจะไม่เป็นธรรมชาติ ซึ่งจะต้องอาศัยการแนะนำฝึกฝนบ่อย ๆ

4. การจูงใจและการเสริมแรง พฤติกรรมใด ๆ ก็ตามที่บุคคลจะทำตามก็ต่อเมื่อพฤติกรรมนั้นมีความน่าสนใจ ดังนั้นการจูงใจและการเสริมแรงจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้มาก บันดูราได้แบ่งการเสริมแรงออกเป็น 3 ลักษณะ คือ การเสริมแรงโดยตรง การเสริมแรงที่ได้รับอิทธิพลจากผู้อื่น และการเสริมแรงตนเอง ซึ่งเป็นการเสริมแรงที่สำคัญเพราะจะเป็นตัวควบคุมการแสดงพฤติกรรมได้ดี การเสริมแรงในลักษณะนี้คือการสร้างความสำเร็จให้กับตนเองเพื่อใช้เป็นแรงจูงใจในการทำพฤติกรรมต่าง ๆ

3.2 ผลที่ได้รับจากการเรียนรู้

3.2.1 ทำให้เกิดพฤติกรรมใหม่ ๆ เช่น ดูตัวอย่างการเดินรำ แล้วสามารถกระทำตามได้ หรือตัวอย่างทักษะต่าง ๆ เช่น การปฏิบัติงานในห้องทดลอง การดูตัวแบบ ที่ดีจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

3.2.2 เป็นตัวกระตุ้นพฤติกรรม ที่สามารถกระทำได้แล้ว เช่น ทักษะการพูด ถ้าได้ดูตัวอย่างบุคคลที่พูดเก่ง ก็จะทำให้มีความสามารถในการเรื่องการพูดได้ดีด้วย

3.2.3 การเพิ่มหรือลดการไตร่ตรอง ในการแสดงพฤติกรรม พฤติกรรมที่ไม่ดีบางอย่างถ้าตัวแบบซึ่งเป็นผู้ที่เด่นหรือบุคคลที่สำคัญเป็นผู้กระทำ จะทำให้เกิดการทำตามอย่าง

3.2.4 การดึงความสนใจ ต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ เพราะโดยปกติแล้ว การสังเกตผู้อื่นเราจะไม่สังเกตเพียงแค่การกระทำเท่านั้น แต่จะสังเกตสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย

3.2.5 การเร้าอารมณ์ การสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่นอาจก่อให้เกิดการมีลักษณะอารมณ์ร่วมด้วย การนำแนวคิดของกลุ่มการเรียนรู้ทางสังคมมาใช้ในการศึกษา ความเชื่อ พื้นฐานตัวอย่าง การนำมาใช้ทางการศึกษาการเรียนรู้จากการสังเกต ในวิชางานเชื่อมโลหะ ชาญครูอย่างสนใจ ทำการสาธิตพฤติกรรมที่ต้องการให้ผู้เรียนมีทักษะ การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในซึ่งอาจจะแสดงหรือไม่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมก็ได้ ชาญเรียนรู้ที่จะเชื่อมโลหะได้ ถึงแม้ว่าเขาจะยังไม่ได้ทดลองปฏิบัติด้วยตนเองบางครั้งการเรียนรู้ อาจจะไม่ได้แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมทันทีทันใด แต่เขาสามารถกระทำได้เมื่อมีโอกาส กระบวนการทางสมองมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ การเอาใจใส่และพยายามจดจำวิธีการเชื่อมโลหะ ไม่ควรพิจารณาเฉพาะการกระทำของผู้เรียนเท่านั้น แต่ควรจะดูด้วยว่าผู้เรียนมีความคิด และความพยายามอย่างไร เป็นพฤติกรรมที่มีเป้าหมาย มีจุดประสงค์ที่ต้องการทำงานทางด้านเชื่อมโลหะเมื่อเขาเรียนจบแล้วช่วยผู้เรียนในการตั้งวัตถุประสงค์ในการเรียนด้วยตนเองเป็น พฤติกรรมที่สามารถควบคุมตนเองได้ การพยายามฝึกฝนเทคนิคต่าง ๆ ด้วยตนเอง กระตุ้น ผู้เรียนให้ตั้งมาตรฐานในการกระทำและใช้ความพยายามไปสู่มาตรฐานที่ตั้งไว้ อิทธิพลทางอ้อม ของการเสริมแรง และการลงโทษคำชมเชยและคำตำหนิของครูมีผลต่อการแก้ไขในการฝึกหัด ของการศึกษารวมวิธีการเสริมแรงและการลงโทษเพื่อให้ผู้เรียนรู้ว่าสิ่งใดควรปฏิบัติและสิ่งใด ไม่ควรปฏิบัติ

4. ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพุทธินิยม (Cognitive Learning Theories)

ทฤษฎีการเรียนรู้ในกลุ่มพุทธินิยมนี้ให้ความสำคัญกับความสามารถในการตั้ง วัตถุประสงค์ การวางแผน ความตั้งใจ ความคิด ความจำ การคัดเลือก การให้ความหมายกับสิ่ง เร้าต่าง ๆ ที่ได้จากประสบการณ์ ประกอบด้วยทฤษฎีสำคัญดังนี้

1. ทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยการหยั่งรู้ (Insight Learning) ทฤษฎีการหยั่งรู้นี้เป็น การศึกษาทดลองของนักจิตวิทยาชาวเยอรมันซึ่งเรียกว่า กลุ่มเกสตัลท์ (Gestalt Psychology) ซึ่งประกอบด้วยนักจิตวิทยาที่สำคัญ 4 คน คือ แมกซ์ เวิร์ทไมเออร์ (Max Wertheimer) วูล์ฟแกง คอห์เลอร์ (Wolfgang Kohler) เคิร์ต คอฟฟ์กา (Kurt Koffka) และเคิร์ต เลวิน (Kurt Lewin) คำว่า เกสตัลท์ (Gestalt) หมายถึง แบบแผนหรือภาพรวม โดยนักจิตวิทยากลุ่มนี้ได้ให้ ความสำคัญกับส่วนรวมหรือผลรวมมากกว่าส่วนย่อย ในการศึกษาวิจัย เขาได้พบว่าการรับรู้ ข้อมูลของคนเรามักจะรับรู้ส่วนรวมมากกว่ารายละเอียดปลีกย่อย ในการเรียนรู้และการ แก้ปัญหาที่เช่นเดียวกัน คนเรามักจะเรียนอะไร ได้ก็ต้องศึกษาภาพรวมก่อน หลังจากนั้นจึงมา พิจารณารายละเอียดปลีกย่อยจะทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องนั้น ได้ชัดเจนขึ้น การเรียนรู้ตาม

แนวทางของกลุ่มเกสตัลท์ จะมีลักษณะดังนี้ ภาพรวม (Whole) รายละเอียดปลีกย่อย (Parts) ภาพรวม (Whole) ความเข้าใจ (Insight)

1.1 การทดลองของกลุ่มการเรียนรู้ด้วยการหยั่งรู้

การศึกษาทดลองของนักจิตวิทยาในกลุ่มนี้รู้จักกันแพร่หลาย คือ การศึกษาทดลองของวูล์ฟแกง โคห์เลอร์ (Wolfgang Kohler) โดยได้ทำการทดลองกับลิงชิมแปนซี ชื่อ สุลต่าน โคห์เลอร์ ซึ่งได้จับลิงมาขังไว้ในกรง นอกกรงมีกล้วยซึ่งวางอยู่ไกลจากกรง และมีไม้ขนาดสั้น – ยาววางเป็นลำดับ ไม้ที่อนสั้นสุดอยู่ในกรง เมื่อสุลต่านหิว มันจึงหยิบไม้ที่อนสั้นที่อยู่ใกล้กรงเชือกกล้วยแต่ปรากฏว่าเชือกไม่ถึงมันจึงวางไม้ลง และนั่งอยู่มุมหนึ่งพร้อมทั้งมองดู ไม้และกล้วยเฉย ๆ และในทันใดนั้นเองสุลต่านก็จับไม้ที่อนสั้นเชือกกล้วยที่อนยาว แล้วจึงเอาไม้ที่อนยาวเชือกกล้วยมากินได้ จากพฤติกรรมดังกล่าว โคห์เลอร์สรุปว่าสุลต่านเกิดการเรียนรู้แบบหยั่งรู้ คือ สามารถแก้ปัญหาได้โดยไม่ต้องลองผิดลองถูก แต่ใช้ประสบการณ์เดิมจากการที่เคยเชือกกล้วยของต่าง ๆ ภายในกรงมาก่อนแล้ว

นักจิตวิทยาในกลุ่มเกสตัลท์ที่เน้นการเรียนรู้แบบการเรียนรู้ จึงสรุปว่าโดยปกติแล้วคนเราจะมีวิธีการเรียนรู้และการแก้ปัญหา โดยอาศัยความคิดและประสบการณ์เดิมมากกว่าการลองผิดลองถูก เมื่อสามารถแก้ปัญหาในลักษณะนั้นได้แล้ว เมื่อเผชิญกับปัญหาที่คล้ายคลึงกันก็จะสามารถแก้ปัญหาได้ทันที ลักษณะดังกล่าวนี้เกิดขึ้นได้เพราะมนุษย์สามารถจัดแบบ (Pattern) ของความคิดใหม่เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาที่ตนเผชิญอยู่ได้อย่างเหมาะสม

1.2 หลักการรับรู้

นักจิตวิทยาในกลุ่มเกสตัลท์ได้ให้ความหมายของการรับรู้ของมนุษย์ว่ามีลักษณะเป็นอัตนัยและเห็นความสำคัญของส่วนรวมมากกว่ารายละเอียดปลีกย่อย กฎการรับรู้ที่สำคัญมี 4 ข้อ ดังนี้

1.2.1 กฎแห่งความใกล้ชิด (Proximity) สิ่งเร้าที่อยู่ใกล้กัน มักจะถูกรับรู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน

1.2.2 กฎแห่งความคล้าย (Similarity) สิ่งเร้าที่มองดูคล้ายกันจะถูกจัดว่าเป็นพวกเดียวกัน

1.2.3 กฎแห่งความสมบูรณ์ (Closure) สิ่งเร้าที่มีบางส่วนบกพร่องไป คนเราจะรับรู้โดยเติมส่วนที่ขาดหายไปให้เป็นภาพหรือเป็นเรื่องที่สมบูรณ์

1.2.4 กฎแห่งการต่อเนื่องที่ดี (Good Continuation) สิ่งเร้าที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันอย่างดี จะถูกรับรู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน

2. ทฤษฎีการเรียนรู้โดยการประมวลสารสนเทศ (Information Processing Model of Learning) ซึ่งนักจิตวิทยาในกลุ่มพุทธินิยมมีความสนใจว่า มนุษย์มีวิธีการรับข้อมูลใหม่อย่างไร รับความรู้แล้วมีวิธีการจำอย่างไร สิ่งที่เราเรียนรู้แล้วจะมีผลต่อการรับข้อมูลใหม่อย่างไร

2.1 ขั้นตอนการเรียนรู้

มนุษย์มีความสามารถในการรับรู้ข้อมูลต่าง ๆ ในแต่ละครั้งอย่างมากที่สุด ได้ประมาณ 11-12 อย่าง ระบบบันทึกการรับรู้ คือหน่วยบันทึกความจำหน่วยแรงของมนุษย์ ข้อมูลในขั้นนี้จะเป็นข้อมูลชนิดเดียวกับที่ได้รับรู้มาระยะของความจำจะมีประมาณ 1-3 วินาที เพื่อให้บุคคลตัดสินใจว่ามีความสนใจในข้อมูลนั้นหรือไม่ ข้อมูลที่ไม่ต้องการก็จะสูญหายไป ส่วนข้อมูลที่ต้องการก็จะเข้าสู่ความจำระยะสั้นต่อไป ความใส่ใจในขั้นนี้จะเป็นการคัดเลือกข้อมูลต่าง ๆ ที่สนใจเข้าสู่ความจำระยะสั้น ในช่วงนี้เรื่อง “สมาธิ” ค่อนข้างมีความสำคัญมาก การรู้จักในขั้นนี้จะเป็นการเก็บรายละเอียดของลักษณะข้อมูลที่สำคัญและนำมาสร้างความสัมพันธ์กับข้อมูลเดิมที่มีอยู่แล้ว ความจำระยะสั้น เป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้ เพราะเป็นความจำที่สามารถนำมาใช้ในการทำงานได้ การขยายความคิด เมื่อเกิดความจำระยะสั้นแล้ว ต้องนำข้อมูลนั้นมาขยายความคิด โดยการจัดหมวดหมู่และให้ความหมายกับข้อมูลเพื่อนำไปสู่ความจำระยะยาว ความจำระยะยาวเป็นสุดยอดปรารถนาของการเรียนรู้ข้อมูล ซึ่งจะต้องมีการจัดระเบียบอย่างดีโดยการแปลความหมาย สร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงข้อมูล ข้อมูลใดที่ยังขาดความสัมพันธ์กันหรือมีช่องว่างอยู่ก็ต้องพยายามจัดช่องว่างโดยใช้หลักทางตรรกศาสตร์คือการหาเหตุผลและสร้างความสัมพันธ์ระบบควบคุมมีคุณสมบัติที่สำคัญ คือเป็นตัวควบคุมและเชื่อมโยงความจำและสามารถนำออกไปใช้ได้ การนำมาใช้บ่อย ๆ เพื่อเป็นการย้ำในขั้นการจำระยะสั้นและเพื่อใช้สำหรับการตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง

2.2 องค์ประกอบของการเรียนรู้

2.2.1 องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้โดยการประมวล

สารสนเทศ ซึ่งนักจิตวิทยาในกลุ่มพุทธินิยมให้ความสำคัญมี 4 ประการ คือ

- 1) คุณลักษณะของผู้เรียน คือ สิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน เช่น ความรู้เดิม ทักษะคิด เป็นต้น
- 2) กิจกรรมของผู้เรียน คือ กระบวนการใช้สมองของผู้เรียน ในขณะเกิดการเรียนรู้ โดยพิจารณาว่าผู้เรียนจะทำกิจกรรมอะไรบ้าง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี
- 3) ธรรมชาติของสิ่งที่เรียน คือ ข้อมูลนั้นเป็นข้อมูลประเภทใด มีการจัดเรียงลำดับเนื้อหาดีมามากน้อยเพียงใด เป็นต้น

4) วิธีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน คือ ลักษณะต่าง ๆ ที่ผู้เรียนแสดงออกมาเมื่อเรียนรู้แล้ว

2.3 การเรียนรู้เกี่ยวกับความคิดของตนเอง (Metacognition)

นักจิตวิทยาในกลุ่มพุทธินิยม เชื่อว่า การเรียนรู้จะมีประสิทธิภาพต่อเมื่อผู้เรียนควบคุมตนเองได้ ลักษณะดังกล่าวนี้ ฟลาวเวล (Flavell) ได้อธิบายไว้ว่ากระบวนการเรียนรู้จำเป็นต้องอาศัยความสามารถทางปัญญา เพื่ออธิบายว่าผู้เรียนจะต้องรู้เกี่ยวกับกระบวนการคิดของตนเอง

2.3.1 องค์ประกอบของความรู้

ฟลาวเวล ได้ให้ความหมายขององค์ประกอบของความรู้ที่เกี่ยวกับกระบวนการคิดของตนเองมี 3 ประการ คือ

- 1) องค์ประกอบด้านบุคคล หรือความรู้ความเข้าใจในความสามารถของผู้เรียนว่าตนเองมีคุณสมบัติและมีความสามารถอยู่ในระดับใด
- 2) องค์ประกอบด้านงาน คือ ลักษณะของงานที่จะต้องเรียนรู้
- 3) องค์ประกอบด้านยุทธวิธี คือ เทคนิคหรือวิธีการที่ผู้เรียนเลือกใช้ในการเรียนรู้งานนั้น

2.4 การเรียนรู้โดยรู้ความหมาย

แนวความคิดนี้ได้รับอิทธิพลมาจากบรูเนอร์ (Bruner) การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพก็เพราะผู้เรียนสามารถแปลความหมายของข้อมูล โดยใช้ประสบการณ์ของตนเองเป็นหลักสำคัญ ไม่ว่าจะเป็ความรู้ในระดับของความคิดรวบยอด หลักการ กฎเกณฑ์ สมมุติฐาน ความสัมพันธ์ ฯลฯ ผู้เรียนจะต้องอาศัยการแปลความหมายด้วยตนเอง ซึ่งอาจจะมี การเพิ่ม การตัด การขยาย การดัดแปลงข้อมูลนั้น ๆ

2.4.1 ความเชื่อพื้นฐาน

นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้เชื่อว่า ครูไม่สามารถให้ความรู้แก่ผู้เรียนได้ เพราะความรู้ที่ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้สร้างขึ้นเอง ดังนั้นครูต้องสอนข้อมูลที่มีความหมายและมีความสัมพันธ์กับผู้เรียน การสอนที่ดีจะต้องให้ผู้เรียนค้นพบและนำมาประยุกต์ใช้ได้ด้วยตนเอง หน้าที่ที่สำคัญของผู้เรียน คือจะต้องทำการตรวจสอบข้อมูลใหม่กับข้อมูลเดิมอย่างสม่ำเสมอ และเมื่อใดก็ตามที่พบว่าข้อมูลเดิมใช้ไม่ได้ ต้องรีบทำการปรับปรุงแก้ไข หน้าที่สำคัญของครูคือสอนให้ผู้เรียนรู้จักคิด และต้องคำนึงอยู่เสมอว่า ความรู้นั้นเป็นกระบวนการ มิใช่ผลผลิตที่สำเร็จรูป

2.4.2 เงื่อนไขในการเรียนรู้

การเรียนรู้โดยรู้ความหมายจะเกิดขึ้นจากการฝึกภายใต้เงื่อนไขดังนี้

- 1) การฝึกหัดวิธีคิด ผู้สอนจะต้องฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิด โดยการสร้างปัญหาและเงื่อนไขของปัญหาที่เป็นจริง และพยายามฝึกการแก้ปัญหาโดยมองหลาย ๆ ด้าน
- 2) เนื้อหาที่ใช้เรียนนั้นต้องเป็นเนื้อหาที่เป็นจริง โดยการเรียนในเนื้อหานั้นต้องเน้นให้ผู้เรียนรู้จักแก้ปัญหา โดยใช้ทักษะและข้อมูลต่าง ๆ ที่หลากหลาย
- 3) ผู้เรียนควรมีวิธีการคิดและการแก้ปัญหาในหลายทาง ซึ่งความคิดและข้อมูลต่าง ๆ ก็มีมากมายที่ผู้เรียนจะต้องรู้จักคิดวิเคราะห์เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม การนำแนวคิดกลุ่มพุทธินิยมนมาใช้กับการศึกษา ความเชื่อพื้นฐาน

5. การเรียนรู้ของโรเบิร์ต กาย์

Robert Gagne ได้เสนอหลักการที่สำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้ว่าไม่มีทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งที่สามารถอธิบายการเรียนรู้ของบุคคลได้สมบูรณ์ ดังนั้น โรเบิร์ต กาย์จึงได้แบ่งชนิดของการเรียนรู้ออกเป็น 8 ชนิด ตามระดับความยากง่ายในการเรียน โดยเรียงลำดับจากง่ายไปยาก (ประดิษฐ์ เอกทัศน์, 2556 : 139-140) คือ

1. การเรียนรู้โดยอาศัยสัญญาณเตือน (Signal Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ง่ายที่สุดเพราะผู้เรียนไม่ต้องลงมือกระทำ เพียงแต่สิ่งเร้าหลายอย่างจะไปมีผลทำให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนองได้ถ้ามีการวางเงื่อนไข (Conditioning) ซึ่งตรงกับทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบดั้งเดิมของพาฟลอฟ (Pavlov's Classical Conditioning)
2. การเรียนรู้โดยอาศัยการลองผิดลองถูก (Stimulus – response Learning) เป็นการเรียนรู้โดยอาศัยการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับปฏิกิริยาตอบสนอง ตรงกับทฤษฎีความต่อเนื่องของธอร์นไดค์
3. การเรียนรู้ทักษะกล้ำเนื้อ โดยอาศัยการเชื่อมโยง (Motor Chaining Learning) เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยการสร้างสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าตั้งแต่ 2 อย่างเข้าด้วยกันเป็นลูกโซ่ คือปฏิกิริยาต่อสิ่งเร้าอันหนึ่ง จะไปเป็นสิ่งเร้าของปฏิกิริยาตอบสนองอันที่สอง ปฏิกิริยาตอบสนองอันที่สองจะเป็นสิ่งเร้าให้แก่ปฏิกิริยาตอบสนองอันต่อ ๆ ไปเป็นลูกโซ่ เช่น การขับรถ การใช้เครื่องมือ เป็นต้น ตรงกับทฤษฎีของสกินเนอร์ (Skinner's Instrumental Conditioning)
4. การเรียนรู้ทักษะภาษาโดยอาศัยการเชื่อมโยง (Verbal Chain Learning) เป็นการเรียนรู้ที่โดยอาศัยการเชื่อมโยงคำที่รู้แล้วกับคำใหม่ โดยอาศัยเสียงเหมือนกัน หรือความหมายเหมือนกัน

5. การเรียนรู้จำแนก (Multiple Discrimination Learning) เป็นการเรียนรู้ที่จะเห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งต่าง ๆ การเรียนรู้จำแนกต้องอาศัยความจำ การสังเกต เปรียบเทียบ เช่น สอนเรื่องผักสวนครัว เพื่อให้เด็กเห็นความแตกต่างระหว่างหอม กระเทียม กะเพรา ต้องให้เด็กได้สังเกตดม ชิม สัมผัส แล้วครูคอยแนะนำเมื่อเด็กตอบผิด ให้การเสริมแรงเมื่อเด็กตอบถูก

6. การเรียนรู้ความคิดรวบยอด (Concept Learning) คือการเรียนรู้ที่จะสามารถสร้างมโนภาพให้แก่คำที่ใช้แทนสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่น คำว่า “เก้าอี้” คำว่า “มะม่วง” คำว่า “ประชาธิปไตย” การเรียนรู้ความคิดรวบยอดคล้ายกับการเรียนรู้จำแนก คือ สามารถจำแนกสิ่งต่าง ๆ ออกจากกันได้

7. การเรียนรู้หลักการ (Principle Learning) เป็นการเรียนรู้ในระดับสูงขึ้นไปกว่าการเรียนรู้ความคิดรวบยอด เพราะต้องอาศัยการเชื่อมโยงความคิดรวบยอดต่าง ๆ ที่เรียนรู้สะสมไว้แล้วเข้าด้วยกันเป็นหลักการ เช่น กฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เป็นต้น

8. การเรียนรู้แบบแก้ปัญหา (Problem Solving Learning) เป็นการเรียนพฤติกรรมทางสมอง ซึ่งผู้เรียนจะต้องอาศัยหลักการ (Principles) ต่าง ๆ ที่เคยเรียนรู้มาแล้วเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาถือว่าเป็นการเรียนรู้ระดับสูงสุดของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์อาจใช้หลาย ๆ วิธีในการแก้ปัญหา

6. พัฒนาการของอีริกสัน (Erikson's Psychosocial Stage of Development)

อีริกสัน ได้สรุปว่า ประสบการณ์และการเลี้ยงดูที่ทารกได้รับมีส่วนสำคัญในการสร้างบุคลิกภาพ ให้กับเด็ก ความรัก ความอบอุ่น จากครอบครัว ทั้งบิดา มารดา และญาติมิตรจะทำให้ทารกเติบโตมีความมั่นใจในตนเอง มีความไว้วางใจบิดามารดา และบุคคลอื่น โดยอีริกสันได้แบ่งพัฒนาการตามความต้องการของสังคมของบุคคล ว่า Psychosocial Stage ออกเป็น 8 ขั้น (ประคิษฐ์ เอกทัศน์. 2556 : 25-30) คือ

1. ขั้นความไว้วางใจและไม่ไว้วางใจ (Trust and Mistrust) ช่วงอายุแรกเกิดถึง 1 ปี ความอบอุ่นที่เกิดขึ้นจากครอบครัวจะทำให้เด็กเชื่อใจไว้วางใจต่อโลกไว้วางใจคนอื่น ทำให้กล้าที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่

2. ขั้นความเป็นตัวของตัวเองอย่างอิสระกับความสงสัยไม่แน่ใจตัวเอง (Autonomous and Doubt) ช่วงอายุ 2 – 3 ปี เป็นระยะที่เด็กพยายามใช้คำพูดของตนเอง และสำรวจโลกรอบ ๆ ตัว ถ้าพ่อแม่สนับสนุนจะทำให้เด็กรู้จักช่วยเหลือตัวเอง และมีอิสระ ส่งเสริมความสามารถของเด็ก

3. ขั้นการเป็นผู้คิดริเริ่มกับการรู้สึกผิด (Initiative and Guilt) ช่วงอายุ 4 – 5 ปี (ระยะมีความคิดริเริ่มกับความรู้สึกผิด) เด็กจะชอบเล่นและเรียนรู้บทบาทของสังคม ริเริ่มทางความคิดจากการเล่น เด็กที่ถูกห้ามไม่ให้ทำอะไรในสิ่งที่เขาอยากทำ เป็นเหตุให้เด็กรู้สึกผิดตลอดเวลา บิดามารดาควรพิจารณาาร่วมกันว่า กิจกรรมใดที่ปล่อยให้เด็กทำได้ ก็ให้เด็กทำจะ ได้ เกิดคุณค่าในตัวเอง ลดความรู้สึกผิดลงได้

4. ขั้นความต้องการที่จะทำกิจกรรมอยู่เสมอกับความรู้สึกมีปมด้อย (Industry and Inferiority) ช่วงอายุ 6 – 11 ปี เด็กจะเริ่มมีทักษะทางด้านร่างกายและสังคมมากขึ้น โดยไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่เด็กเริ่มมีการแข่งขันกันในการทำงาน เด็กวัยนี้จะชอบให้คนชม ถ้าขาดการสนับสนุนอาจทำให้เกิดความรู้สึกมีปมด้อย

5. ขั้นมีเอกลักษณ์ของตนเองกับการไม่รู้ตนเอง ในบทบาททางสังคม (Identity and Role Confusion) ช่วงอายุ 12 – 18 ปี เป็นระยะที่เด็กเริ่มสนใจเพศตรงข้าม รู้จักตัวเอง ว่า เป็นใคร ถนัดด้านใด สนใจอะไร และถ้าเด็กมีความรู้สึกไม่เข้าใจตนเองก็จะเกิดความสับสนในตนเอง และล้มเหลวในชีวิตได้

6. ขั้นความใกล้ชิดกับความอ้างว้างตัวคนเดียว (Intimacy and Isolation) ช่วงอายุ 18 – 25 ปี เป็นวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ใช้ชีวิตแบบผู้ใหญ่ทำงานเพื่อประกอบอาชีพ สร้างหลักฐาน มีความรักความผูกพัน

7. ขั้นความเป็นห่วงหวนหลังกับความคิดถึงแต่ตนเอง (Generativity and Stagnation) อายุตั้งแต่ 26 ปีขึ้นไป วัยผู้ใหญ่ถึงวัยกลางคน มีครอบครัว มีบุตร ได้ทำหน้าที่ของพ่อแม่

8. ขั้นความพอใจในตนเองกับความไม่พอใจในตนเอง (Ego Integrity and Despair) อายุ 50 ปีขึ้นไป ที่เริ่มเข้าสู่วัยชรา ระยะความมั่นคง วัยที่ต้องยอมรับความจริงของชีวิต ระลึกถึง ความทรงจำในอดีต ถ้าอดีตที่ผ่านมาแล้วประสบความสำเร็จจะทำให้มีความมั่นคงทางจิตใจ

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับหลักการและทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีนักการศึกษาหลายท่าน ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ยกตัวอย่างเช่น โรเบิร์ต กาย ได้เสนอหลักการที่สำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้ว่าไม่มีทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งที่สามารถอธิบายการเรียนรู้ของบุคคลได้สมบูรณ์ ดังนั้นการที่จะนำทฤษฎีไปใช้ให้เกิดประโยชน์และเหมาะสมกับการจัดการเรียนการสอนจึงควรต้องศึกษาทฤษฎีเหล่านั้น ให้เกิดเข้าใจอย่างลึกซึ้งก่อน

บริบทพื้นที่ทำการวิจัย

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษามหาสารคาม เขต 1 คัดเลือกโดยวิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ผู้ที่ให้ข้อมูลต้องเป็นผู้ที่ตระหนักในคุณค่าของการวิจัยครั้งนี้และยินดีให้ข้อมูลสำคัญ การระบुकุ่มสาระการเรียนรู้ในแต่ละโรงเรียนเพื่อใช้ในเก็บรวบรวมข้อมูลในระยะแรก ซึ่งได้ดำเนินการวิเคราะห์แผนการจัดการเรียนรู้ สักเกตการสอน สัมภาษณ์ครู และสัมภาษณ์นักเรียน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสร้างแบบสอบถามสำหรับและแบบสอบถามสำหรับนักเรียน จำนวน 5 โรงเรียน ประกอบด้วย

โรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก 2 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านหนองแวง 1 ห้อง ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ที่อยู่ หมู่ที่ 11 บ้านหนองเจริญ ตำบลแวงน่าง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44000 โทรศัพท์ 043721540 และ โรงเรียนหัวขัว 1 ห้อง ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ที่อยู่ หมู่ที่ 9 ถีนานนท์ 333 ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย มหาสารคาม 44150 โทรศัพท์ : 043 749 012

โรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลาง 2 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านหนองโก 1 ห้อง ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ที่อยู่ 294 หมู่ที่ 1 บ้านหนองโก ตำบลหนองโก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม 44130 เบอร์โทรศัพท์ 087-9448162 และ โรงเรียนชุมชนบ้านดงเค็ง 1 ห้อง ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ที่อยู่ หมู่ที่ 7 บ้านดงเค็ง ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44130 โทรศัพท์ 043984622

โรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่ 1 โรงเรียน คือ โรงเรียนอนุบาลกันทรวิชัย 1 ห้อง ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ ที่อยู่ หมู่ที่ 1 บ้านโคกพระ ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44150 โทรศัพท์ 043789014

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

จิตรา กาญจนวิบูลย์ (2539 : 78) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาปัญหาการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) งานด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ ผู้บริหารและครูไม่ศึกษาและ

ทำความเข้าใจหลักสูตรให้ชัดเจน 2) งานด้านการเรียนการสอน สถานที่ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้และห้องพิเศษไม่เพียงพอต่อการสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอน 3) งานด้านวัสดุ ประกอบหลักสูตร หรือสื่อการเรียนการสอน ครูไม่เห็นความสำคัญของการใช้สื่อ และ 4) ด้านการวัดและประเมินผล เอกสาร วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นต่อการ ใช้ วัดผลและประเมินผลไม่เพียงพอ

ชูชาติ รักรวงศ์ (2540 : 185-189) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การศึกษาคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมของครูประถมศึกษาตามการรับรู้ของครูและผู้บริหาร โรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก คุณลักษณะเชิงพฤติกรรมของครูประถมศึกษาตามการรับรู้ของครู พบว่า

1. ด้านความรอบรู้สอนดี ครูปฏิบัติการสอนมีความเห็นว่า คุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่ครูปฏิบัติมากเป็นอันดับแรก คือ สนับสนุนหรือจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตย อาจเป็นเพราะว่าการจัดการศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น ครูจะต้องจัดประสบการณ์สอนให้กับนักเรียนหลาย ๆ ด้าน เพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรจะมีส่วนช่วยพัฒนาคุณลักษณะนิสัยของนักเรียนได้มาก

2. ด้านคุณธรรมจรรยาบรรณ ครูปฏิบัติการสอนมีความเห็นว่า คุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่ครูปฏิบัติมากเป็นอันดับแรก คือ ตั้งใจสอนนักเรียนให้บรรลุจุดมุ่งหมาย อาจเป็นเพราะว่าครูได้ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของครูที่จะต้องรับผิดชอบงานด้านการสอน ซึ่งเป็นงานหลัก ครูเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินทุกอย่างเพื่อให้ นักเรียนเกิดการเรียนรู้

3. ด้านความมุ่งมั่นพัฒนา ครูปฏิบัติการสอนมีความเห็นว่า คุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่ครูปฏิบัติมากเป็นอันดับแรก คือ ส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ซึ่งครูประถมศึกษาที่ทำหน้าที่ในการสอนหนังสือให้กับนักเรียนแล้วยังมีหน้าที่ช่วยพัฒนาบุคคลและสังคมที่โรงเรียนตั้งอยู่ด้วย การจัดกิจกรรมทางการศึกษาของครูที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชน ได้แก่ การจัดฝึกอบรม การบรรยายให้ความรู้ในเรื่องของการเมือง การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ ฯลฯ

วิโรจน์ จันทสิงค์ (2542 ; อ้างถึงใน พิธาน พื้นทอง. 2548 : 61-62) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การบริหารงานโรงเรียนขนาดเล็ก ที่ได้รับรางวัลพระราชทาน : ศึกษาเฉพาะกรณี โรงเรียนบ้านมุกมัน โนนอุดมสามัคคี สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมาพบว่า

1) งานวิชาการ มีการกำหนดแผนเพื่อจัดการเรียนการสอน ให้ทุกคนจัดทำแผนการสอน

การใช้สื่อ สอนซ่อมเสริม 2) งานบุคคล มีการจัดโครงสร้างอย่างเป็นระบบ มีการมอบหมายงานให้ทุกคนรับผิดชอบ ตรงตามความรู้ความสามารถของแต่ละคน 3) งานกิจการนักเรียน มีการจัดบริการด้านอาหารกลางวัน 4) งานธุรการ การเงิน การบัญชี และพัสดุ มีการมอบหมายครูที่มีความรู้ ความสามารถและละเอียดรอบคอบ 5) งานอาคาร สถานที่ มีการปรับปรุงอาคาร สถานที่เป็นพิเศษ เป็นสัดส่วน สะอาด สบาย ร่มรื่นน่าอยู่ และ 6) งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนในเขตบริการอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งให้ความช่วยเหลือร่วมมือกิจกรรมท้องถิ่นอย่างจริงจังโดยไม่หวังผลตอบแทน

วรรณิ ชัยเฉลิมพงษ์ (2547 : 216-223) ได้ศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่ใช้วิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยของหลักสูตรแฝงที่มีผลต่อลักษณะทางวิชาชีพของนิสิต นักศึกษา เกษศาสตร์ เพื่อเปรียบเทียบอิทธิพลของปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีผลต่อหลักสูตรแฝงและลักษณะทางวิชาชีพของนิสิตนักศึกษาเกษตรศาสตร์ในแต่ละชั้นปีและเพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน การจัดการนิสิตนักศึกษาและการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาเพื่อพัฒนานิสิตนักศึกษาเกษตรศาสตร์ ซึ่งพบว่าสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนมีผลทางตรงต่อหลักสูตรแฝงมากที่สุด

ทวี สุขแก้ว (2548 : 73-106) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมของครูในการปลูกฝังจริยธรรมและวินัยให้แก่นักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาสัดหีบ จากการการศึกษาพฤติกรรมของครูในการปลูกฝังจริยธรรมและวินัยให้แก่เรียนทั้ง 4 ประการ คือ การแสดงตนเป็นแบบอย่างแก่นักเรียน การจัดโอกาสในการฝึกพฤติกรรมให้แก่เรียน การติดตามการปฏิบัติของนักเรียน และการเสริมแรงแก่นักเรียน พบว่า ครูส่วนใหญ่ปฏิบัติโดยการแสดงตนเป็นแบบอย่างแก่นักเรียนมากที่สุด

ภูษิต บุญทองเถิง (2549 : 211) ได้ศึกษากระบวนการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ที่มีการควบคุมกำกับหลักสูตรแฝงเพื่อสร้างเสริมการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพของผู้เรียน ด้านผลสัมฤทธิ์ในเนื้อหาวิชา ด้านทักษะกระบวนการทางคณิตศาสตร์และด้านสภาวะทางอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อการเรียนรู้ซึ่งประกอบด้วย ความวิตกกังวล ในการเรียนและเจตคติต่อการเรียนคณิตศาสตร์ การวิจัยแบ่งออกเป็นสองระยะ ระยะแรก เป็นการพัฒนาระบบการเรียนการสอน ทดลองใช้ และปรับปรุงโดยใช้การวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) และการศึกษาผลของกระบวนการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นระยะที่สอง เป็นการ ศึกษาเพื่อยืนยันผลของกระบวนการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น การวิจัยระยะที่หนึ่ง ผลการวิจัยทำให้ได้

กระบวนการเรียนการสอนที่มีการควบคุมกำกับหลักสูตรแฝง ที่พัฒนาขึ้นตามแนว ทางของ วิธีการผสมผสาน โดยการวิเคราะห์เฉพาะรูปแบบ เทคนิค วิธีสอน จำนวน 7 วิธี ที่ถูกคัดเลือก ภายใต้อุปพื้นฐานการเสริมสร้างการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ แล้วนำมาผสมผสานในกระบวนการ เรียนการสอน 3 ขั้นตอน โดยมีกลไกการควบคุมกำกับหลักสูตรแฝงผ่านองค์ประกอบที่ สี่วิเคราะห์ได้จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง 1) การเสริมสร้างพลังอำนาจในการเรียนรู้ 2) การเสริมสร้างประสบการณ์ความสำเร็จและ 3) การเสริมสร้างการยอมรับนับถือ ซึ่งนักเรียน สามารถยอมรับนับถือได้จากกิจกรรมที่ปฏิบัติ จากแบบแผนกำกับด้านบทบาทครู เมื่อผ่านการ ทดลองใช้และปรับปรุงด้วยหลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการ จำนวน 5 วงจร ทำให้ได้กระบวนการ เรียนการสอนที่เหมาะสมและสามารถสร้างเสริมการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพของผู้เรียนตามเกณฑ์ ที่กำหนด

ณัฐพร เณลิมาชาติ (2551) ผลการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โรงเรียนบ้านร่องบง โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อประเมินผลการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โรงเรียนบ้านร่องบง โดยใช้กระบวนการจัดการ เรียนการสอนแบบบูรณาการ 2) เพื่อประเมินผลการจัดการเรียนการสอนของครู โดยใช้กระบวนการ จัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ของโรงเรียนบ้านร่องบง โดยใช้กระบวนการจัดการเรียน การสอนแบบบูรณาการ สรุปผลการศึกษาพบว่า ตอนที่ 1 ผลการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนด้านผล การประเมินการบริหารงานพัฒนาคุณภาพ ผู้เรียนโรงเรียนบ้านร่องบง โดยใช้กระบวนการ จัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการในส่วนของครู โดยภาพรวมอยู่ในระดับดีที่สุด ($X = 4.750$) เมื่อพิจารณาเป็นรายการปรากฏว่า การสร้างความตระหนักให้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องในการ พัฒนาคุณภาพผู้เรียนเป็นอย่างดี และมีการสรุป และรายงานผลการพัฒนาคุณภาพเสนอต่อ ผู้บังคับบัญชาและสาธารณชน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับดีที่สุด และผลการพัฒนาคุณภาพ ผู้เรียนด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเฉลี่ยทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ พบว่า นักเรียนใน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 มีค่าเฉลี่ยร้อยละสูงขึ้น ตอนที่ 2 ผลการจัดการเรียนการสอน ของครูผู้สอน โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการของโรงเรียนบ้านร่องบง โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($X = 2.726$) เมื่อพิจารณาเป็นรายการปรากฏว่า รายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมาก (2.844) จำนวน 4 รายการ ได้แก่ 1) ผู้บริหาร โรงเรียนมีความเอาใจใส่ต่อคุณภาพของผู้เรียนใน โรงเรียน อย่างแท้จริง 2) มีการบริหารงานแก้ปัญหาการพัฒนาคุณภาพอย่างจริงจัง 3) นักเรียนมีเจตคติที่ ดีต่อการเรียนในโรงเรียน และ 4) โรงเรียนมีการประชาสัมพันธ์ แจ้งข่าวสารให้ชุมชนได้ทราบ

ถึงความเคลื่อนไหวของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเป็นประจำ ส่วนรายการนักเรียนรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับปานกลาง (2.250)

สุนันท์ อ่อนน้อม (2555 : 30 - 60) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดรวบยอดและการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ เรื่อง การวัดความยาว สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านด่าน จังหวัดน่าน พบว่า

1. การสอนความคิดรวบยอดโดยใช้รูปแบบการสร้างความคิดรวบยอด เป็นแนวทางในการส่งเสริมความคิดรวบยอด เป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียน ได้รู้จักตัวอย่างของความคิดรวบยอดทั้งทางบวกและทางลบควบคู่กันไป ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวเป็นแนวทางส่งผลให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ความคิดรวบยอดได้ง่ายขึ้น

2. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้การเรียนแบบร่วมมือเป็นวิธีการที่สามารถส่งเสริมความคิดรวบยอดและส่งเสริมการให้เหตุผล เมื่อนักเรียนได้นำแนวคิดของตนเองมาอภิปรายแลกเปลี่ยนกับเพื่อนนักเรียนภายในกลุ่มทำให้เกิดแนวคิดที่หลากหลาย สามารถมองเห็นความถูกต้องหรือความชัดเจนของคำตอบ นอกจากนั้นกระบวนการกลุ่มยังสามารถถ่วงถ่วงแนวคิดหรือเกิดการโต้แย้งเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบที่ถูกต้องแล้วนำมาสรุปเป็นแนวคิดของตนเองภายในกลุ่มที่ถูกต้องมากที่สุด

3. นักเรียนมีความสามารถในการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ เนื่องจากการใช้ปัญหาปลายเปิด มีส่วนทำให้นักเรียนเกิดการอภิปราย และหาข้อโต้แย้งให้เหตุผลสนับสนุนคำตอบของตนเอง โดยอยู่บนพื้นฐานของสิ่งที่เรียนมาแล้วก่อนหน้า ทำให้นักเรียนสามารถให้เหตุผล โดยนึกย้อนไปยังสิ่งที่ตนเองได้เรียนมาแล้วและนำมาใช้อ้างอิง ได้อย่างสมเหตุสมผล

สรุปว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนในแบบต่าง ๆ สิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนหรือครูนั้นล้วนแต่มีผลต่อสภาวะทางอารมณ์ ความคิด ความวิตกกังวลและเจตคติต่อการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งปัจจัยเชิงสาเหตุส่วนบุคคลที่มีผลต่อสภาวะทางอารมณ์ อาจกล่าวได้ว่าหลักสูตรแฝงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน

2. งานวิจัยต่างประเทศ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรแฝงที่ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้ามีดังนี้

Snyder (1986 : 27) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับหลักสูตรแฝง ซึ่งแสดงให้เห็นชัดว่าหลักสูตรแฝงเป็นหลักสูตรที่ไม่เป็นทางการ มีการแฝงอยู่ในสภาพบรรยากาศต่าง ๆ และนักเรียนสามารถเรียนรู้จากการตีความหมายจากสภาพบรรยากาศนั้นด้วยตนเอง ซึ่งครูไม่รู้ตัวหรือไม่ได้เจตนาที่จะสอน สภาวะทางอารมณ์และความรู้สึกของนักเรียนส่วนหนึ่งเป็นการ

เรียนรู้ผ่านการตีความหมายสภาพบรรยากาศการจัดการเรียนการสอนของครูและเป็นหลักสูตรแฝงที่สำคัญ เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะมีผลกระทบมากมายทั้งด้านที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ซึ่งถ้าเป็นเรื่องที่ไม่พึงประสงค์แล้วจะมีผลต่อเนื่องถึงสัมฤทธิ์ผลของนักเรียนได้และจากผลการศึกษาของ Snyder ยังได้ผลสรุปว่าไม่มีหน่วยงานทางการศึกษา สถาบันทางการศึกษาหรือสถานศึกษาใดที่ไม่ปรากฏหลักสูตรแฝง

Hunnay (1986 : 9-15) ได้ศึกษาเรื่อง การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมผ่านหลักสูตรแฝง (Cultural Reproduction via the Hidden Curriculum) เป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาระดับดุษฎีบัณฑิตของมหาวิทยาลัยแห่งรัฐโอไฮโอ (The Ohio State University) การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาที่หลักสูตรแฝงทำให้เกิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural Reproduction) และสำรวจธรรมชาติของหลักสูตรแฝง โดยมีคำถามในการวิจัยประกอบด้วย 6 คำถามหลัก คือ

1. การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเกิดจากหลักสูตรแฝงใช่หรือไม่ถ้าใช่เกิดขึ้นได้อย่างไร ธรรมชาติของการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมคืออะไร และได้ผลอะไรออกมา
2. หลักสูตรแฝงนี้ถูกซ่อนเร้นจากใคร อย่างไร
3. แหล่งที่มาที่สามารถสังเกตได้เชิงประจักษ์ของหลักสูตรแฝงมีอะไรบ้าง
4. มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรแฝงกับหลักสูตรทางการหรือไม่อย่างไร
5. การเปลี่ยนแปลงตัวบุคคล เวลาหรือแหล่งที่มาจะมีผลต่อการซ่อนเร้นของหลักสูตรแฝงหรือไม่อย่างไร
6. ถ้าได้หิบบกหลักสูตรแฝงให้ได้รับรู้กันแล้ว จะมีผลต่อสมาชิกในสังคมในสถานศึกษาหรือไม่ อย่างไร

รูปแบบวิธีการวิจัยในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อที่จะศึกษาว่านักเรียนเรียนรู้อะไรในหลักสูตรแฝง โดยทำการศึกษาในโรงเรียนมัธยมในชุมชนคนงาน (Working Class) ทำการสังเกตชั้นเรียนวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนปีที่ 2 ของโรงเรียนเป็นเวลา 5 เดือน รวบรวมข้อมูล โดยการบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ และการบันทึกเทป นอกจากนั้นยังใช้วิธีการสัมภาษณ์นักเรียนในชั้น ครู และครูใหญ่หลายครั้ง ทั้งในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และใช้สัมภาษณ์เชิงลึกกับนักเรียน 7 คน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการเปรียบเทียบอย่างต่อเนื่อง (Constant Comparative Method) พบว่า นักเรียนเกิดทัศนคติของชนชั้นคนงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอำนาจ (Power) อำนาจหน้าที่ การแบ่งชั้นทางสังคม และจริยธรรมในงาน ซึ่งการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการยอมรับ โดยปริยายของนักเรียน นอกจากนั้นแล้วนักเรียนโดยทั่วไป ยอมรับว่า

การแลกเปลี่ยนทางการศึกษานั้นมีคุณค่าพอ เนื่องจากเชื่อว่าการศึกษาเป็นกุญแจสำคัญที่จะไขไปสู่ความฝันของชาวอเมริกัน หลักสูตรแฝงเป็นวิถีทางหนึ่งที่ทำให้เกิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมโดยที่อาจเกิดจากที่โรงเรียนนำเสนอเอง หรือแม้แต่นักเรียนเป็นผู้ผลิตซ้ำเองในบางครั้ง ส่วนเนื้อหาที่เรียนรู้ในหลักสูตรแฝงนั้นไม่ได้ซ่อนเร้นจากสมาชิกเสียทั้งหมด เพียงแต่ในบางครั้งไม่ได้มีการคำนึงถึงผลในอนาคตที่จะเกิดขึ้นตามมา แหล่งที่มาที่สังเกต ได้เชิงประจักษ์ของหลักสูตรแฝงนั้นมีหลากหลายแหล่งมาก ตั้งแต่สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนเช่น กฎระเบียบ ลำดับชั้นระหว่างครูกับนักเรียน การแข่งขันกันเรื่องเกรด รูปแบบการยอมรับซึ่งอำนาจและอำนาจหน้าที่ และการแบ่งชั้นทางสังคมเนื้อหาที่เรียนรู้จากหลักสูตรแฝงนั้นมีเรื่องราวเกี่ยวกับการยอมรับในอำนาจหน้าที่ บทบาทของอำนาจภายในสังคม หรือแม้แต่ในเรื่องการแบ่งชั้นทางสังคม นักเรียนแต่ละคนจะมีประสบการณ์การเรียนรู้ในหลักสูตรแฝงที่แตกต่างกัน แต่ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้พบว่า นักเรียนเรียนรู้และยอมรับลักษณะของจริยธรรมในงานเหมือน ๆ กัน การศึกษาค้นคว้านี้ไม่สามารถตอบคำถามเรื่องเวลาที่เปลี่ยนแปลงว่าจะมีผลต่อหลักสูตรแฝงหรือไม่ และยังพบว่ามึนักเรียน 2 คนที่ได้ตระหนักของการมีอยู่ของหลักสูตรแฝง แต่ทัศนคติหรือพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงจากการตระหนักในครั้งนี้ก็ไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ถาวร

Sambell and Mcdowell (1998 : 391-402) ได้ศึกษาเรื่องการสร้างหลักสูตรแฝง ข่าวดสารและความหมายในการประเมินการเรียนรู้ของนักเรียน (The Construction of the Hidden Curriculum : Messages and Learning in the Assessment of Student Learning) ในปี 1998 วัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ ศึกษาประสบการณ์ของผู้เรียนในการใช้วิธีการประเมินแบบใหม่ และศึกษาการก่อรูป (Construct) หลักสูตรแฝงของนักเรียนอันเกิดจากการใช้วิธีการประเมินแบบใหม่ ซึ่งคณะผู้วิจัยทำการศึกษาจากกรณีศึกษาจำนวน 13 ราย โดยสัมภาษณ์อาจารย์และนักศึกษาทำการศึกษาจากเอกสาร และการสังเกต กรณีศึกษาทั้งหมดนี้จะครอบคลุมการประเมินหลายวิธีตั้งแต่การให้ทำโครงการวิจัยส่วนบุคคล การนำเสนอปากเปล่า การประเมินจากการให้ทำงานเป็นกลุ่ม การเปิดหนังสือสอบ การนำเสนอด้วยโปสเตอร์ และการประเมินโดยแฟ้มสะสมงาน ลักษณะการประเมินนั้นมีทั้งการประเมินตนเองของนักเรียน และการประเมินโดยบุคคลอื่น เวลาที่ใช้ในการประเมินนั้นมีตั้งแต่ใช้เวลาไม่นานจนถึงนานเป็นปีการสัมภาษณ์ในทั้งในลักษณะเป็นกลุ่มและเป็นรายบุคคล สัมภาษณ์ทั้งมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยการจัดกลุ่มของเนื้อหาที่มีความหมายใกล้เคียงกัน ก่อนที่จะให้ความหมายผู้วิเคราะห์ จะมีการอภิปรายกันก่อน และพยายามหาเหตุการณ์ที่ได้จากการสัมภาษณ์มายืนยันความเข้าใจ การวิเคราะห์ข้อมูลทำโดยการจำแนกประเภทและจะทำให้เสร็จทีละคนก่อนที่การวิเคราะห์รวม

ในการศึกษานี้ได้มุ่งศึกษาถึงความเหมือนและความแตกต่างในมุมมองของนักเรียนที่มีต่อการประเมิน โดยวิเคราะห์ 2 ระดับ คือ วิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่างความตั้งใจของผู้สอนในการใช้วิธีการประเมินแบบใหม่ กับข่าวสารที่ผู้เรียนได้รับว่าเขาควรเรียนอะไร และเรียนอย่างไรเพื่อจะให้บรรลุถึงข้อกำหนดที่มีในวิธีการประเมินนั้น ๆ และทำการวิเคราะห์เป็นรายบุคคลที่มุ่งตรวจสอบว่าในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลนั้นมีความแตกต่างหรือเหมือนกันอย่างไรในประเด็นแรงจูงใจ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประเมินและผู้ถูกประเมินและวิธีการที่ใช้ในการเรียน ผลการวิเคราะห์ในประเด็นแรกนั้นพบว่า นักศึกษาแสดงถึงการรับรู้ว่าการประเมินแบบใหม่เหล่านี้กระตุ้นให้นักศึกษาทำงานด้วยวิธีที่แตกต่างจากที่เคยทำ การประเมินแบบใหม่ทำให้มองเห็นถึงธรรมชาติการเรียนรู้ที่แตกต่างจากเดิมซึ่งตรงกับความต้องการของอาจารย์ผู้ทำการประเมินสำหรับประเด็นที่สองที่มีการวิเคราะห์ใน 3 ประเด็นย่อยนั้นพบว่ามีความแตกต่างในเรื่อง “แรงจูงใจ” ตัวอย่างเช่น นักศึกษาคคนหนึ่งให้ความเห็นในการทำข้อสอบแบบเลือกตอบว่ารู้สึกมีแรงกระตุ้นภายนอกที่จะมาช่วยตนเองกระตุ้นมากขึ้น แต่อีกคนมีความรู้สึกว่าการทำข้อสอบแบบนี้เหมือนกับว่าเป็นกลุ่มของการตรวจสอบความรับผิดชอบ และมีความรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่น่ากลัวมากกว่าเป็นแรงกระตุ้นทางบวกนักศึกษาทั้งคู่รู้สึกเหมือนกันว่า การทำข้อสอบแบบ MCQ นั้น จะต้องรู้ครอบคลุมในเนื้อหาวิชามากขึ้นกว่าการตอบแบบเรียงความอย่างที่เคยทำแต่ทั้งคู่แปลความหมายและความรู้สึกต่างกัน ซึ่งเป็นไปได้เนื่องจากการศึกษาผู้เรียนระบุว่าการศึกษาที่ตนเองเข้ามาเรียนที่มหาวิทยาลัยนั้น เพราะมีความต้องการที่จะใช้ชีวิตแบบสนุกสนาน ในขณะที่นักเรียนคนแรกนั้นเป็นผู้ที่มีแรงกระตุ้นภายใน ในการเรียนอยู่แล้วสำหรับประเด็นย่อยเรื่อง “ความสำคัญสำหรับผู้ประเมินและผู้ถูกประเมิน” ครั้งนั้นเป็นการศึกษาจากโครงการทบทวนความรู้ เป็นรายบุคคล ที่นักศึกษาจะต้องทำการประเมินตนเองจากการพบอาจารย์ในแต่ละครั้ง นักศึกษาทุกคนมีความเห็นสอดคล้องกันในการรับรู้ถึงการเปลี่ยนบทบาทอาจารย์จากการเป็นผู้ตัดสินทั้งหมดมาเป็นผู้ให้คำปรึกษาและทำงานร่วมกันกับนักศึกษา สำหรับการแปลความหมายของนักศึกษาแต่ละคนจะมีลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น นักศึกษาบางคนจะมีความชอบมากกว่าหากได้รับการบอกอาจารย์ว่าต้องทำอะไร บางคนมองว่าเป็นกลไกในการจัดประเภท เนื่องจากมีความกังวลว่าตนเองจะถูกประเมินโดยอาจารย์ว่ามีความสามารถต่ำกว่ามาตรฐาน นักศึกษาบางคนมองว่าเป็นการเรียนรู้วิธีการที่จะเป็น “นักเรียนแบบอย่าง” (Model Student) จะพยายามฝึกพฤติกรรมที่คิดว่าจะทำให้อาจารย์พอใจพยายามทำให้อาจารย์เห็นว่าคุณเองเป็นดังที่อาจารย์คาดหวังไว้ เป็นต้น ประเด็นย่อยประเด็นสุดท้ายคือเรื่อง “วิธีการที่ใช้ในการเรียน” ประเด็นนี้เป็นการศึกษาเรื่องการเปิดหนังสือสอบ ซึ่งอาจารย์ต้องการให้นักศึกษาใช้

ความเข้าใจในการสอบมากกว่าการสะสมความรู้และเทกลับออกมาตอนสอบซึ่งก็หมายถึงการท่องจำนั่นเอง นอกจากนี้ นั้นยังต้องการให้นักศึกษาได้อ่านหนังสือมากขึ้นด้วย ในการวิเคราะห์ระดับแรกนั้น นักศึกษามีความเข้าใจตรงกับอาจารย์ว่าเป็นการทดสอบที่ไม่ต้องท่องจำเป็นการสอบที่นักศึกษาจะต้องมีการเรียนรู้ที่ดีกว่าเดิมและต้องรู้มากกว่าความรู้ที่ได้จากการสอนของอาจารย์ส่วนในเรื่องการให้ความหมายของนักศึกษาแต่ละคนนั้น มีบางคนบอกว่าชอบการสอบวิธีนี้แต่รู้สึกว่าจะมีความกังวลมากขึ้นว่าจะสับสนกับเรื่องที่ไม่ใช่วิชาที่สอบ นักศึกษาบางคนก็บอกว่าตัวเองไม่ได้เปิดหนังสืออยู่ดี เนื่องจากยังติดอิทธิพลการปิดหนังสือสอบอยู่ และยังมี ความกังวลว่าหากต้องใช้ข้อมูลที่ไม่ได้จำหรือจำไม่ได้แล้วจะแก้ปัญหาอย่างไร และเพื่อความมั่นใจจึงยังคงเตรียมตัวสอบด้วยการท่องอยู่เหมือนเดิม ตระหนักในความหมายที่ซ่อนแฝงอยู่แตกต่างกันขึ้นกับพื้นหลังของแต่ละคน ซึ่งทำให้แต่ละคนสร้างหลักสูตรแฝงของตนเองขึ้นซึ่งอาจเหมือนหรือแตกต่างกันก็ได้

Margolis and Romero (1998 : 1-23) ได้ศึกษาผลของหลักสูตรแฝงที่มีต่อหญิงต่างผิวที่เป็นนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในสาขาวิชาสังคมวิทยา โดยการสัมภาษณ์ นักศึกษาหญิง 26 คน ที่ผ่านการศึกษาระดับคุณวุฒิปบัณฑิตศึกษาของสาขาวิชาสังคมวิทยา และพบว่าหลักสูตรในระดับนี้ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ในการผลิตนักวิชาชีพทางสังคมวิทยาเท่านั้น แต่ในขณะเดียวกันยังได้ทำการผลิตซ้ำ (Reproduce) ซึ่งความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องเพศ เชื้อชาติ ชนชั้น ตลอดจนถึงความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องอื่น ๆ อีกด้วย คำถามหลักสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ หลักสูตรที่ศึกษาอยู่นี้ ทำให้เกิดการผลิตซ้ำ (Reproduction) ซึ่งความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นได้อย่างไร คณะผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์หญิงผิวสี 26 คนที่จบการศึกษาแล้วโดยได้ใช้การสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ ระยะเวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ประมาณ ตั้งแต่ 45 - 90 นาที ใช้คำถามกว้าง ๆ เกี่ยวกับประสบการณ์ขณะที่ศึกษาอยู่ เรื่อง โครงสร้างทางสังคม (Social Structure) ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของ โปรแกรมที่ศึกษา ความช่วยเหลือในด้านการเงินและการให้คำปรึกษา ความสัมพันธ์กับอาจารย์และนักศึกษาด้วยกัน การทำวิจัย การเผยแพร่ผลงาน โอกาสในการสอน ตลอดจนประสบการณ์อื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ ทางเลือก และการวางแผนอาชีพ ผลจากการศึกษาพบว่า โปรแกรมการศึกษาทำให้ผู้เรียนมีรูปแบบการเรียนรู้ในลักษณะที่แข่งขันกันมากกว่าที่จะทำงานเป็นทีม ทั้งนี้เนื่องจากขาดการสนับสนุนจากทั้งอาจารย์และลักษณะ โครงสร้างของตัววิชาเอง ทั้งนี้ถึงแม้ว่าจะมีอาจารย์บางคนที่ไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องเกรดที่ได้ก็ตาม แต่ยังมีประเด็นอื่นที่ต้องแข่งขัน เช่น เรื่องการเข้าถึงทรัพยากรที่มีขีดจำกัด (Scarce Resource) ลักษณะอื่น ๆ ของหลักสูตรแฝงที่เกิดขึ้น เช่น การตีตราประทับ

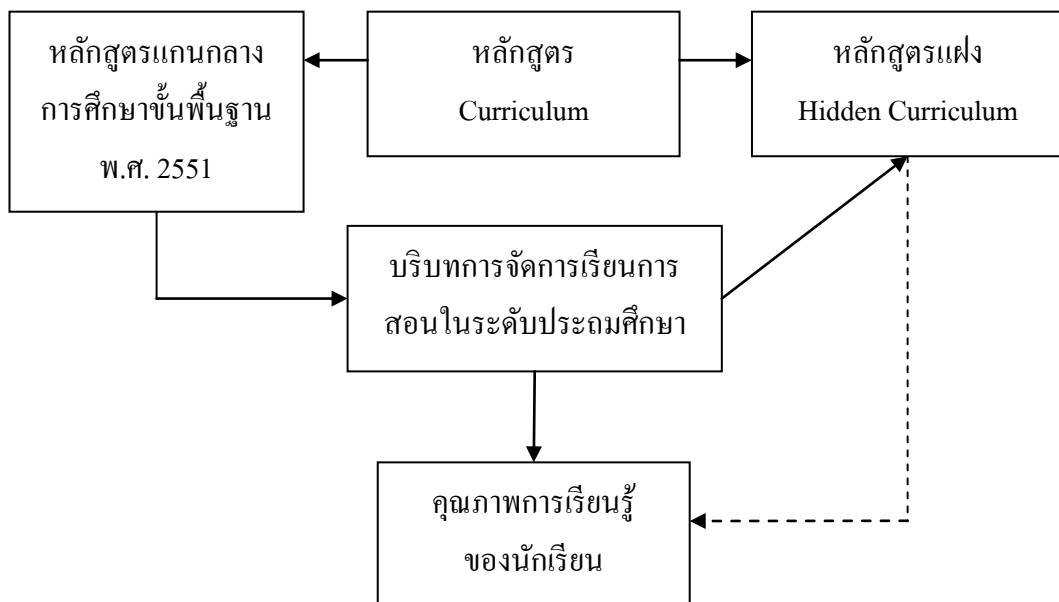

(Stigmatizations) อันเนื่องมาจากการเป็นคนต่างสีผิว การสร้างความรู้สึกลดคุณค่าตนเองว่าเป็นตัวปัญหา และลดความคาดหวังของตนเอง (Blaming the Victim and Colling – out) โดยการสื่อให้ผู้เรียนรับรู้ว่าการเหตุการ์ณต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเรื่องปกติและเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ดังนั้นจึงเปรียบเสมือนว่าเป็นการทำให้ผู้เรียนจำต้องยอมรับต่อสถานการณ์เหล่านั้นไปโดยปริยาย การมีความคิดต่อกลุ่มคนต่างสีผิวว่ามีลักษณะในทางลบ และนำเอาความคิดนี้มาใช้ในการกำหนดบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ต่างสีผิวเช่นกันว่ามีลักษณะที่ไม่ดีเหมือนกัน (Stereotyping) การไม่อยู่คงที่ (Absence) เนื่องจากความเป็นหญิงที่ต่างสีผิว และเป็นคนส่วนน้อยในโปรแกรม จึงเสมือนกับถูกแยกออกจากคนกลุ่มใหญ่ ที่ไม่ได้รับความสนใจหรือใส่ใจว่ายังมีคนเหล่านี้อยู่ด้วยลักษณะการแบ่งชั้นทางความรู้ (Hierarchy of Knowledge) ที่แฝงอยู่ใน โปรแกรม หัวข้อที่จะศึกษาหรือวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับเชื้อชาติ หรือเรื่องเพศ จะไม่ได้รับการยอมรับจากโปรแกรม ซึ่งทำให้ขาดโอกาสในการที่จะศึกษาเรื่องเหล่านี้อย่างลึกซึ้งและผู้ที่ยพยายามจะศึกษา หรือนำเสนอในเรื่องเหล่านี้ก็จะถูกกีดกันออกไป (Exclusion) และการถูกจัดจำแนก (Tracking) เป็นกลุ่มคนที่แตกต่างกันในโอกาสในหลาย ๆ เรื่อง เช่น โอกาสในการทำวิจัย โอกาสในการศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก โอกาสในการเผยแพร่ผลงาน หรือแม้แต่ใน โอกาสในอันที่จะได้ทำงานที่ดีและมีเกียรติ สิ่งเหล่านี้ทั้งหมด ส่วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ยืนยันให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันที่เกิดขึ้นจากหลักสูตรแฝง

กล่าวโดยสรุปจากงานวิจัยต่างประเทศของผู้วิจัยที่อ้างถึงข้างต้นที่ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับหลักสูตรแฝงนั้น ได้ชี้ให้เห็นว่าหลักสูตรแฝงนั้นมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียน หลักสูตรแฝงมิได้มีอยู่เฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น แต่ยังแฝงเร้นอยู่ในสังคมรอบข้างที่อยู่ในบริบทต่าง ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้และเกิดพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งที่นักเรียนตีความหมายเองจากสิ่งที่เกิดขึ้น และพฤติกรรมที่แสดงออกก็จะแตกต่างกันไปตามความคิดและการตีความหมายของแต่ละคน ดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษาหลักสูตรแฝงในบริบทการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนานักเรียนที่มีประสิทธิภาพต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดของการวิจัย ผู้วิจัยมองว่าหลักสูตรในสถานศึกษาแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ หลักสูตรที่เป็นทางการ (หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551) และหลักสูตรที่ไม่เป็นทางการ (ในที่นี้จะกล่าวถึงหลักสูตรแฝง) ที่ยังไม่ค่อยมีการศึกษาจากนักการศึกษามากนัก และเมื่อหลักสูตรที่เป็นทางการถูกใช้ในบริบทของการจัดการเรียนการสอนในระดับชั้นประถมศึกษา ก็จะส่งผลถึงคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียน ในขณะเดียวกันก็ได้เกิดหลักสูตรแฝงควบคู่ขึ้นด้วย ซึ่งจะส่งผลดีหรือไม่กับการเรียนรู้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับการศึกษาของนักเรียน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้สนใจที่จะศึกษา เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่จะไปวิเคราะห์ เพื่อหาแนวทางในการควบคุม กำกับ หลักสูตรแฝง เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ที่ดีของนักเรียนต่อไป ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนภาพที่ 1 ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย